

NOTES HISTÒRIQUES DELS SERVITES A CATALUNYA.
DE LA SEVA ARRIBADA FINS A LA FUNDACIÓ DEL
CONVENT DEL BONSUCCÉS

XAVIER ALARCON I CAMPDEPADRÓS

*Es la nación catalana
afable, humana, ingeniosa,
modesta, cortés, discreta
y sobre todo devota*

Anònim servita,
any 1635

Els Servents de Maria (popularment coneguts com Servites) és un orde religiós nascut a Florència a finals del segle XIII, fundat, segons narren les nostres tradicions, per set mercaders florentins. Els Set Sants Fundadors abandonaren llurs costums mundans i es retiraren a fer una vida més contemplativa, tot seguint directrius inspirades per la mateixa Mare de Déu. A aquest origen tan espontani, en seguirà una aprovació canònica l'any 1304, amb la butlla *Dum levamus* del papa Benet XI, on els instituïa com a orde religiós, i els donava la regla de sant Agustí.

Els Servites van néixer com un orde força peculiar, a mig camí entre l'eremitisme i el cenobisme, entre la vida contemplativa i la vida activa, que va anar evolucionant a mesura que les necessitats

històriques ho exigien. Situada dins els ordes mendicants, es va anar estenent per tota la península italiana, on es fundaren nombrosos convents els segles XIV i XV.

El seu carisma es vertebrà ben aviat en tres aspectes concrets: una vocació de pobresa evangèlica, un servei continu als germans més dèbils (concretant-se més en els malalts i pobres) i una devoció molt marcada envers la Mare de Déu, tinguda des del principi com a principal inspiradora i fundadora. Inicialment veneraven Maria centrant-se en els misteris de l'Anunciació i l'Assumpció, però a partir del segle XV, sobretot per influència de l'espiritualitat franciscana i la *devotio moderna*, van començar a venerar els dolors de Maria associats als dolors de Jesucrist. Així, doncs, a mesura que van avançar el segles XVI i XVII van anar assumint com a pròpia de l'Orde la devoció a la Mare de Déu dels Dolors i la van difondre pels quatre punts cardinals.

A Catalunya, i de retruc a la resta de la Península, l'entrada dels Servites va significar l'entrada de la devoció a la Mare de Déu dels Dolors a tots els nivells socials. Això no vol dir que a casa nostra abans no hi haguessin imatges de Maria sota la invocació dels Dolors, de la Pietat o de la Soledat (n'és un bon exemple el portal de la Pietat del claustre de la catedral de Barcelona), però sempre s'adheria la «passió» de Maria a la passió del Fill, contemplant-ho com un tot únic en l'escena del Calvari. Amb l'entrada dels Servites, s'aïllarà la figura de Maria de la resta de l'escena evangèlica, per meditar d'una manera més profunda els sentiments i el patiment de la Mare de Déu, i fer-ne model de paciència i fortalesa, i també guia espiritual per als fidels.

Els segles XVII i XVIII són els segles centrals de la devoció als «dolors» de Jesús i de Maria, de la seva externalització, de la seva divulgació. Arreu s'encarregaren imatges de Maria al peu de la Creu, les quals poblaren esglésies i cases particulars; i al voltant d'aquestes imatges proliferaren confraries de la Mare de Déu dels Dolors, que al seu torn organitzaven les famoses processons de Setmana Santa. En tot aquest procés, els Servites hi van tenir un paper rellevant.

Aquest treball es presenta com un estat de la qüestió. No pretén pas ser exhaustiu. És tan sols una síntesi de la bibliografia especialitzada, per desgràcia molt dispersa i erma, completada amb breus dades espigolades d'alguns arxius de Barcelona. La presència servita a Catalunya ha estat poc i mal estudiada. Només en destaca l'article que realitzà fra Damià Charboneau, OSM, dedicat als Servites de Barcelo-

na, i també alguns treballs de l'historiador Vicente Lorente. Aquesta falta d'estudi es deu, en gran mesura, a l'actual llunyania dels frares Servites de Catalunya, la qual ha impedit un nou arrelament i un nou interès pel coneixement de la història de l'Orde. Això no va passar per exemple amb els Caputxins, perquè l'abundància de convents catalans fundats després de la desamortització va permetre que florís una generació d'historiadors caputxins francament bons i fructífers, exemplificada en fra Basili de Rubí o fra Valentí Serra de Manresa.

Manllevant l'esquema que plantejà fra Damià Charboneau en el seu treball,¹ sobretot en la primera part, s'ha aprofundit en aquells aspectes on la documentació ho ha permès, i s'han arrodonit les conclusions que no quedaven prou clares. Per altra banda cal aclarir que aquest treball es centra en la fundació de Barcelona, pel fet de ser la primera i la més carismàtica, però cal advertir també que queda un immens món per a descobrir en la història dels altres convents catalans, la seva influència a Castella i Iberoamèrica i per descomptat el món seglar (les Congregacions dels Dolors), temes per a futures investigacions.

ELS PRECEDENTS HISTÒRICS (SEGLES XIV-XV)

Després de la seva expansió per França i Alemanya, els interessos dels Servites es varen centrar en els territoris hispànics. A finals del segle XIV trobem documentada la presència servita a Castella, sobretot per l'impuls dels priors generals Antonio Manucci († 1385) i Andrea da Faenza († 1396). S'aconseguí una butlla del papa Gregori XI, datada el 5 de maig del 1374, on es concedeix als Servites, en la persona de fra Lucas Prado, la capacitat per a fundar convents a Castella i Portugal.² D'aquests primers intents, en sorgiren algunes vocacions, i coneixem noms de frares d'origen hispànic que desenvoluparen tasques de certa rellevància a Itàlia. Els historiadors i analistes de l'Orde estan

1. Fra Damian M. CHARBONEAU (OSM), «The Servites of Barcelona», dins *Studi Storici dell'Ordine dei Servi di Maria* 30 (1980) 5-87.

2. Fra Arcangelo GIANI (OSM), *Annalium sacri ordinis fratrum servorum B. Mariae Virginis... I, Lucae*, Typis Marescandoli, 1719, p. 329 i seg.; Fra Odir Jacques DIAS (OSM), *Espansione dell'Ordine dei Servi tra el 1304 e il 1430*. Consultat informàticament a través del web dels Servents de Maria (www.servidimaria.org)

convençuts de la fundació de diversos convents a la Corona de Castella, on es destaca el de Mansilla de las Mulas, el qual després es va convertir en el convent de Sant Agustí, refundat per l'almirant Fadrique Enríquez i lliurat als Agustins, i el convent d'Orpesa.³

Aquests convents conformaven el que s'anomenaria «la tretzena província» de l'Orde, fundada per fra Lucas Prado, i que envià representants al Capítol General de Pistoia.⁴ Aquestes fundacions, però, desapareixen sense deixar cap rastre a principis del segle xv. Els cronistes dubten sobre els motius de l'abandó dels convents. Jeroni Roman diu que s'abandonen per falta de frares, en canvi els historiadors italians de l'Orde expliquen que els Servites són expulsats perquè es mantingueren contraris a Pedro de Luna (Benet XIII) durant el Cisma d'Occident. Fos com fos, d'aquestes primeres fundacions per desgràcia encara no s'ha trobat documentació en els nostres arxius.⁵

No serà fins al cap de cent anys, en el capítol general de Bolonya de l'any 1488, quan el prior general Antonio Alabanti (†1495) decideix enviar una segona expedició de frares a territoris hispànics. L'enviament anava precedit d'algunes cartes i ambaixades diplomàtiques prèvies, com per exemple una missiva de l'any 1489 de Lorenzo il Magnifico a la reina Isabel la Catòlica, on recomanava l'acceptació dels frares servites.⁶ L'expedició anava encapçalada per fra Girolamo Foschi (o Fusco). Aquest frare fou una gran personalitat

3. Fra Jerónimo ROMÁN (OSA), *Repúblicas del mundo divididas en tres partes*, Salamanca, en casa de Juan Fernández, 1595, f. 374. (No s'ha de confondre amb el jesuïta Jerónimo Román de la Higuera). «En España ya consta aver avido dos conventos desta orden, el uno en Mansilla que es en el reyno de Leon, el qual se acabó por no aver tomado el hábito en él más de los primeros que lo fundaron, y así el Almirante Don Fadrique que fue llamado el Docto y Astrólogo dio aquel convento a la orden de Sant Agustín como oy lo posee pacíficamente; y en Oropesa uvo otro que también debió de parecer por los mesmos respectos. Ay oy en Monviedro que fue la antigua Sagunto, convento de monjas de este instituto y professan la regla de San Agustín.»

4. Vicente de LA FUENTE y CONDÓN, *Vida de la Virgen María con la historia de su culto en España*, II, Barcelona, Montaner y Simón 1879, p. 309; Francisco MUNS Y CASTELLET, *Los Mártires del siglo XIX: dividido en dos partes*, I, Barcelona, Impr. y Lib. Religiosa y Científica del Heredero de Pablo Riera, 1888, p. 68.

5. Fra Alessio Maria ROSSI (OSM), *Manuale di storia dell'Ordine dei Servi di Maria (1233-1954)*, Roma, Typis Pontificiae Universitas Gregoriana, 1956, p. 53-54; Vicente LORENTE PÉREZ, «Historia de los Siervos de María en España», dins *Boletín Servitas* 20-26 (2005-2008).

6. *Fonti storico-spirituali dei servi di Santa Maria, II: Dal 1349 al 1495*, Gorle, Servitium editrice 2002, p. 316.

dintre de l'Orde, hàbil predicador i home de gran cultura. L'any 1489 es trobava predicant per la quaresma a Santiago de Compostela, i l'any 1493 fou convidat per a dirimir en una disputa pública a la catedral de Lleó sobre temes de fe entre cristians i jueus. Predicador incansable, recorregué tota Europa, tornant a Andalusia l'any 1503, on predicà a Alacant, Cadis i Sevilla. Morí al convent de Pietralunga, l'any 1532.⁷

Aquest segon intent dóna fruits més estables i més ben documentats, perquè l'any 1489 una comunitat de «manteladas», un «beaterio» de Morvedre (Sagunt) s'adhereix a l'Orde i es funda el convent de Santa Anna de Serventes de Maria, comunitat que encara existeix actualment.

Aquest beateri de Santa Anna s'havia fundat l'any 1348. El conformaven un seguit de dones que vivien en comunitat seguint la regla de vida de l'Orde Tercer de Sant Domènec. Quan feren el pas per esdevenir monges servites, el 6 de juliol de 1489, aconseguiren de la Vila de Sagunt la cessió d'una casa al costat d'on vivia la comunitat per poder ampliar les instal·lacions del futur cenobi.⁸

El convent femení farà pressió sobre els frares per fundar una comunitat masculina que donés assistència espiritual a les monges, i d'aquesta manera assentar millor la presència de l'Orde. Els Servites aprofitaren la mínima oportunitat per establir-se prop de Sagunt, i veieren aquesta oportunitat en forma d'ermita de Sant Miquel de Ladruñán, un petit habitatge rocós dependent del municipi de Cuevas de Cañart (actualment Terol).

Amb l'objectiu de fundar un convent, arribà un frare servita de nom Joan Lidó, per iniciar els tràmits amb les autoritats municipals de Cuevas de Cañart. Fra Joan Lidó, àlies Fraga, perquè segurament era fill d'aquella vila, fou un frare d'una empenta i valor admirables. Habitava en aquells moments a Sagunt, segurament perquè devia estar al servei de les monges de Santa Anna. Era un frare estimadíssim i «el poble d'aquells indrets, per la seva senzillesa i la innocència de les seves maneres, el proclamaven sant, i com a tal el veneraven».⁹

7. Antonella PAGANO, «Foschi (Fosco, Fusco), Girolamo», dins *Dizionario Biografico degli Italiani, Volume 49*, Roma: Istituto dell'Enciclopedia italiana, 1997; *Fonti storico-spirituali dei servi di Santa Maria. II...* p. 225.

8. Antonio CHABRET, *Nomenclator de las calles, plazas y puertas antiguas y modernas de la Ciudad de Sagunto*, Valencia, Imprenta de José Vila Serra 1901, p. 29.

9. Fra Gabrielle Maria ROSCHINI (OSM), *Galleria servitana*, I, Roma, Marianum, 1976, p. 133.

El dia 7 d'agost de 1497 s'arriba a un acord amb el Consell de Cuevas de Cañart. Fra Joan Lidó aconseguix el nomenament de vicari general, el vistiplau del prior general Taddeo Tandredi (†1514) i els permisos per a convertir aquella petita ermita en el primer convent de frares Servites de la Península.¹⁰

Fent un breu resum de l'organització administrativa de l'Orde, els Servites, com molts d'altres, es regien per tres tipus de jurisdicció, cadascuna encapçalada per un prior: primerament hi ha el prior d'un convent, que tenia competències sobre els frares, monges i terciaris de la seva localitat; després, en un segon nivell, hi ha el prior provincial, que a més de ser ell mateix prior d'un convent, tenia la funció de coordinar la resta de priors dels convents d'una província i presidir el capítol provincial; finalment hi ha el prior general, que a més de ser prior de convent (primer de l'Annunziata de Florència, després del Sant Marcelo al Corso de Roma) i prior provincial, també s'encarrega de convocar els capítols i coordinar la resta de priors provincials de l'Orde.

Com a figura jurídica paral·lela hi ha el vicari general, que és un càrrec que personalment concedeix el prior general a frares concrets per a ser-ne els seus consellers, i per a unes missions concretes. Solien repartir-se per cadascuna de les províncies fent de visitadors. El vicari general era, resumint, un home del prior general a cadascuna de les províncies de l'Orde.

En el cas dels territoris peninsulars, com que era una empresa d'expansió no hi havia erigida cap estructura provincial, ni tampoc es depenia de cap prior provincial; per tant la fundació dels nous convents depenia directament del convent de l'Annunziata de Florència, i era competència del prior general enviar frares, nomenar priors, etc. Per a aquest afer es nomenà a fra Joan Lidó vicari general.¹¹

La fundació de les Coves de Cañart, però, no fructificà. Les concrecions del què i el com se'ns escapen. Hi ha una barreja de problemes administratius, disciplinaris i també de salubritat del lloc.

10. Fra Roque Alberto FACI (OC), *Aragon Reyno de Christo y Dote de Maria Santissima*, II, Zaragoza, Imprenta de Francisco Moreno, 1750, p. 186; Vicente Lorente PÉREZ, «Relación de fray Francisco Epifanio Cedó sobre el estado de la provincia española de los Siervos de María (1667)», dins *Studi Storici dei Servi di Maria* (1999), p. 217; Joan ROSÁS I REVERTÉ, «Pasado, presente y futuro de la Orden Seglar», dins *Boletín Servitas*, 30 (febrer 2009), p. 8-15.

11. Fra Alessio Maria Rossi (OSM), *Manuale di Storia...* p. 347-361.

Per a erigir el convent servita es necessitava de les còpies de les corresponents aprovacions del prior general de l'Orde. En concret es necessitava la còpia de la butlla *Mare magnum* del papa Inocenci VII, signada l'any 1487, en la qual quedaven recollides les disposicions papals pel que respecta als drets dels Servites en la seva l'expansió pel món.¹² Aquesta còpia de la butlla, però, trigava massa a arribar, no sabem exactament perquè. El gener de l'any 1500 la còpia encara no havia arribat als despatxos de l'arquebisbat de Saragossa, tot i els diners aportats pel municipi de les Coves de Cañart per aconseguir l'aprovació. A més sabem de problemes interns de disciplina de la jove comunitat, sobretot pel que fa a acceptar el guiatge de fra Joan Lidó; finalment, alguns escriptors aragonesos parlen també de la poca salubritat del lloc. Durant els dos anys següents hi ha un silenci documental que interpretem com que es procedí al desmuntatge del convent.¹³

EL CONVENT DEL PEU DE LA CREU DE BARCELONA (1504)

Lluny d'abandonar, l'Orde decidí canviar d'ubicació la futura fundació masculina. El 10 de novembre de l'any 1502, el prior general Taddeo Tandredi signà les patents que renovaven fra Joan Lidó com a vicari general de la nova fundació i l'envià a Barcelona. No podem precisar, però, per què va ser aquesta ciutat comtal el nou objectiu, tan allunyada del convent de monges de Sagunt. Amb la mateixa data, el Prior General envia una carta destinada al Bisbe de Barcelona, en aquells moments Pere García (1499-1505), demanant-li que aculli els religiosos servites que arribaran, i també que fundi una casa dedicada a la Mare de Déu al Peu de la Creu, que era l'advocació que més difongueren els Servites a partir d'aquell moment. Aquest és l'origen d'aquesta advocació a Barcelona. No hi ha referències més antigues d'alguna ermita o capella dedicada a la Mare de Déu amb aquesta denominació.

Tot fa pensar que durant els dos anys següents s'estarien construint l'església i el convent del Peu de la Creu, perquè a això es va comprometre el Bisbe. El convent es va aixecar a la part nord de la

12. Podeu consultar el text de la butlla a: Fra Arcangelo GIANI (OSM), *Annalium sacri ordinis...*, I, p. 601 i seg.

13. Joan ROSÀS I REVERTÉ, «Pasado, presente...

ciutat, en una zona no gaire poblada i plena de camps i de carrers a mig parcel·lar. En concret, al carrer d'en Company, carrer que després passarà a anomenar-se carrer dels Àngels quan les monges dominiques hi construeixin el seu convent.¹⁴ Les terres eren propietat de la Mitra, administrades per Gabriel Vilamarichs, argenter, que al seu torn actuava de procurador.¹⁵ L'establiment dels frares, doncs, no suposava pas la propietat, perquè la Mitra havia de ser en última instància la propietària de l'immoble.

El març de l'any 1504, fra Joan Lidó es presentà davant del Bisbe de Barcelona per a demanar la fundació. Coneixem els noms dels tres frares que hi havia aquell dia al palau episcopal: fra Joan Lidó àlies Fraga, «frare de l'orde de religiosos anomenada Frares Servents de Santa Maria, de l'Orde de Sant Agustí, creat i elegit vicari general de la província d'Hispania», fra Pere Savall i fra Pere Joan Despereres, conventuals. No es dona cap altre nom a la documentació, i per tant no se sap si aquesta primigènia comunitat era gaire nombrosa, però tot fa pensar que deuria ser força reduïda.

El 15 de març de l'any 1504, el bisbe beneeix l'església i el cementiri. L'església i el convent donaven al carrer d'en Company, i tenien al seu darrere el cementiri i l'horta. Desconeixem les dimensions del convent i de l'església, no però les del cementiri, que feia vint-i-una canes i dinou pams de llargada i set canes i mitja d'amplada (36 m x 12 m aproximadament) i estava voltat a tramuntana per la paret del convent, a l'orient una «gran logieta» o galeria, a migdia una paret i l'horta del convent a ponent. El 24 de setembre del 1504, la comunitat dels Servites prestà obediència davant del bisbe i tres dies més tard fra Joan Lidó demanà al bisbe que beneís la nova campana de l'església, de nom Santa Bàrbara.¹⁶

14. Víctor BALAGUER I CIRERA, *Las Calles de Barcelona*, I, Barcelona, Establiment Tipogràfic Editorial de Sebastián Manero 1865, p. 62.

15. Gabriel Vilamarichs era un argenter de Barcelona. Es troba documentat l'any 1487 com a procurador. Núria de DALMASSES, *Orfebreria catalana medieval 1300-1500*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1992, p. 153. L'any 1521 va signar uns acords amb l'argenter Antoni Codina per realitzar una custòdia per a la parròquia de Sant Joan Baptista, d'Horta de Sant Joan. Jacobo VIDAL FRANQUET, «Contribució a l'estudi de l'argenteria medieval de la ciutat de Tortosa», dins *Matèria. Revista d'Art*, 4 (2004) p. 95-117.

16. Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB), Registre *Gratiarum*, vol. 47 (1500-1504), f. 305 v; Registre *Collationum*, vol. 87 (1504-1506), f. 24 r. Esmentats per primera

L'església del Peu de la Creu (anomenada gairebé sempre «capella» per les seves reduïdes dimensions), com hem dit anteriorment, fou la primera capella documentada a Catalunya amb aquesta advocació. Arquitectònicament, tenia elements renaixentistes molt curiosos, els que després foren aprofitats per al convent dels Àngels. Per a la decoració del retaule de l'església es demanaren els serveis de Fernando Camargo, pintor de retaules.¹⁷ El 20 de setembre de 1505, trobem documentada una cessió de crèdit, de tretze lliures, firmada per Gabriel Vilamarichs, argenter i procurador del monestir de *Beate Virginis Pede Crucis* a favor del pintor Fernando Camargo. Tot a raó per «les pintures i la obra feta per vos al dit monestir». Més endavant, el 14 d'abril de 1507, Fernando Camargo cobrà 15 lliures i 10 sous de Barcelona que li devia Gabriel Vilamarichs a raó del «retaule de l'església de la Mare de Déu del Peu de la Creu».¹⁸ Hi ha el dubte de si aquestes pintures del retaule són les que encara existeixen en la paret testera de la capella del Peu de la Creu, i que fan de decoració d'un grup escultòric de guix del Sant Sepulcre. Si això fos cert, voldria dir que la capella del Peu de la Creu original mai va ser enderrocada, i l'únic que van fer les Dominiques dels Àngels quan varen traslladar-se aquí l'any 1568 és construir la nova església just al costat.

Aquests bons inicis fan pensar en una fundació estable, amb futur. Fins i tot en un padró municipal, recollit per Francesc Carreras i Candi, aquesta illa de cases s'anomenava «illa del monestir del Peu de la Creu».¹⁹ Tot i amb això, la comunitat de Servites desapareix molt aviat sense deixar ni rastre.

---

vegada per l'arxiver Campillo a l'*Speculum*, vol. III, f. 353. També citats a Fra Damian M. CHARBONEAU, «The Servites... i Joan ROSÀS I REVERTÉ, «Pasado, presente...

17. Fernando Camargo, pintor natural de Burgos, l'any 1491 treballava a Vic, executant el bancal del retaule major de la capella de la Mare de Déu de la Rodona de Vic i el retaule de la capella de la Mare de Déu de la Pietat, també de Vic. L'any 1503, s'establí definitivament a Barcelona, on es casà i finalment morí l'any 1514. Miquel MIRAMBELL I ABANCÓ, *La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 29.

18. Josep Maria MADURELL I MARIMON, «Dos pintors castellans a Barcelona, en temps de Ferran el Catòlic : Pedro Bello y Fernando Camargo», dins *Estudios del V Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, V, Zaragoza, Institución Fernando el Católico, 1961, p. 178, i documents 16 i 18.

19. Francesc CARRERAS I CANDI, *Geografía General de Catalunya*, I, *La Ciutat de Barcelona*, Barcelona, Establiment Editorial de Albert Martín, 1915, p. 389.

Està documentat que l'any 1515 un grup de monges clarisses procedents del monestir de Pedralbes habitaven «una casa quis diu del Peu de la Creu». Les monges clarisses de Pedralbes tingueren grans conflictes quan s'aplicà la reforma religiosa monàstica dels Reis Catòlics. Sorgiren problemes de disciplina, i una part de les monges, dirigides per sor Isabel d'Aragó, deixà Pedralbes per instal·lar-se dins Barcelona. El Consell de Cent escrigué una carta a fra Martín Orís, provincial del franciscans, datada el 4 de setembre del 1515, en què els informava que les monges que se n'havien anat de Pedralbes ocupaven i habitaven «una casa quis diu del Peu de la Creu, en la qual se eren ajustades». A més es feia saber al Provincial que hi havia conflicte dintre de la nova comunitat i algunes monges havien sortit d'aquella casa «e vuy les dites religioses stan en una casa en lo carrer mateix».²⁰

¿Hem de considerar que aquesta «casa» que s'anomena del Peu de la Creu és el convent servita? S'intueix per la documentació que la casa porta el nom del Peu de la Creu, és a dir, que no és un simple domicili que pren el nom del carrer, sinó que té aquest nom com a propi. Més endavant es fa referència a una altra casa «situada en lo carrer mateix», cosa que la diferenciava de la primera. Si aquesta «casa» fos un sinònim de convent, és senyal inequívoc que els Servites ja no hi eren, perquè no hi ha cap altra convent documentat amb aquest nom.

Més endavant, l'any 1539 l'Orde dels Trinitaris es reinstal·la a Barcelona, patrocinats pel bisbe Joan de Cardona (1531-1546). Aquí hi ha un malentès provocat per l'obra de Narcís Feliu de la Penya, *Anales de Cataluña*, on s'afirma, basant-se en els documents del

20. «E per ço, venint a noticia nostra que certes religioses que habitaven en una casa quis diu del Peu de la Creu, en la qual se eren ajustades, exint del Monestir de Pedralbes, en lo qual per molt temps havien stats sots certa regla, no concordant-se de present en la dita casa del Peu de la Creu, se son exides de dita casa per quant sor Ysabel Daragó, una de dites religioses volie que totes li prestassen obediencia, pretenent que lo canonge de Lacarra havie a veure sobre elles per commissió de cert vicari o visitador, lo cual era stat en diat casa del Peu de la Creu per visitar aquella. E vuy dites religioses stan en una casa en lo carrer mateix, vivint, segons se diu, com a religioses [...]», fra Tarsicio DE AZCONA (OFM Cap), «Nuevos documentos sobre la reforma del monasterio de Santa Clara de Pedralbes en tiempo de los Reyes Católicos», dins *Estudios Franciscanos*, 69 (1968) p. 311-335; *Ceremonial dels Magnífichs Consellers y Regiment de la Ciutat de Barcelon, Rúbriques de Bruniquer*, III, Barcelona, Imprempta d'Henrich y Companyia, 1914, p. 84.

Capítol General celebrat a Daroca (1586), i també en els llibres de Diago, que els Trinitaris l'any 1218 tenien una ermita dedicada al Peu de la Creu a Barcelona, ermita que passaria a unes monges i que aquestes després se n'anirien per deixar-los la casa als referits Trinitaris. Això és un error d'interpretació de Feliu de la Penya. Aquesta ermita estava dedicada a la Santíssima Trinitat, i estava situada en el Call de Sanahuja, al mateix lloc on després van fundar el convent els Trinitaris, actualment al carrer Ferran. Aquesta ermita està documentada des de l'any 1394 i més endavant s'hi fundà una confraria destinada a acollir els jueus conversos. Diago afirma que l'any 1492, després de l'expulsió dels jueus, aquesta capella fou donada a un orde de monges que en feren un convent, i aquest convent fou habitat posteriorment pels Trinitaris.²¹ La confusió rau en el fet que anys més tard, gràcies a una disposició del testament de Francesc Joan Costafreda, notari de Guissona, fou llegada als Trinitaris una finca a la cantonada del carrer dels Àngels i Peu de la Creu per edificar-hi un col·legi. Els Trinitaris reben la finca en plena propietat l'any 1674 i obriren l'escola l'any 1685, la qual funcionà fins a la desamortització de 1835.²²

Tornant al convent del Peu de la Creu, pel que s'interpreta dels documents, tot i que les terres havien estat propietat de la Mitra, era el Consell de Cent que es féu càrrec de la casa quan els Servites la deixaren, i la feren servir per hostatjar aquells ordes religiosos nous o que estaven de passada, com a solució provisional.²³

Finalment, l'any 1561 el Consell de Cent dóna llicència a les monges Dominiques dels Àngels per establir-se en el convent del Peu de la Creu, i el 19 (altres fonts diuen 18) de març del 1562 es féu el trasllat des del convent dels «Àngels Vells», que estava fora muralles, a la Ribera, a la nova llar.²⁴ Aquestes monges varen ser tretes de la

21. *Ceremonial dels Magnífichs...* III, p. 86.; «Joan de Cardona», dins *Diccionari Biogràfic*, Barcelona, Alberti, 1966; Narciso FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña y epilogo breve de los progresos y famosos hechos*, III, Barcelona, por Joseph Llopis 1709, p. 181; Fra Francisco DIAGO (OP), *Historia de los victoriosissimos antiguos condes de Barcelona*, Barcelona, en casa Sebastian de Cormellas 1603, fol. 314.

22. Virginia COSTAFREDA I PUIGPINÓS, «Pere i Francesc Joan Costafreda: trajectòria d'uns notaris de Guissona dels segles XVI i XVII», dins *Miscel·lània Cerverina*, 15 (2002) p. 101-122.

23. Joan ROSÀS I REVERTÉ, «Pasado, presente...

24. «Dijous a xviii de mars del any MDLXII dia de St. Josef entraren les monges

potestat dels Dominics l'any 1519 pel Papa, que les posà sota la tutela de l'ordinari.²⁵

En una memòria redactada l'any 1568, conservada a l'Arxiu Històric de la Ciutat, les monges expliquen llurs orígens i fundació, i especifiquen que la casa del Peu de la Creu estava «despullada de ornaments», fet que les obligà a adquirir-ne de nous.²⁶ L'any 1566, les monges dels Àngels compren un terrenys veïns i amplien les instal·lacions del Peu de la Creu per fer-ne un convent propi. La popularitat del convent farà que el carrer d'en Company passi a anomenar-se carrer dels Àngels. A l'hora d'edificar el nou edifici, però, les monges són respectuoses amb l'advocació originària, i dediquen el convent a la Mare de Déu dels Àngels i Peu de la Creu. L'antiga capella del Peu de la Creu és integrada en el nou conjunt monàstic, no sabem encara si lleument modificada o refeta de bell nou. Encara avui en dia es poden apreciar tots els elements renaixentistes en l'església exclausturada dels Àngels.

Desconeixem l'any i els motius de la marxa dels Servites de Barcelona, però no seria forassenyat considerar que a causa dels pocs frares que componien la comunitat era molt fàcil que les malalties o l'edat la reduïssin fins a fer-la insostenible. Fra Joan Lidó desapareix de la documentació, potser per defunció. Amb el temps, les instal·lacions del convent servita desapareixerien sense deixar ni rastre, engolides pel nou edifici dels Àngels, fins al punt que cap historiador va saber trobar l'origen de la capella del Peu de la Creu.²⁷ Ara bé, si bé els frares van desaparèixer, la devoció del Peu de la Creu es va

---

dels Àngels en la present ciutat ab gran professó les quals estaven fora dels murs de la present ciutat, a la Marina, devés lo portal de Sant Daniel es posaren al monestir quis deya lo Peu de la Creu ab solempne professó [...]», Pere Joan COMES, *Libre de algunes coses asanyalades succehides en barcelona y en altres parts format per Pere Joan Comes en 1583*, Barcelona, La Renaixensa 1878, p. 546; Fra Francisco DIAGO (OP), *Historia de los victoriosissimos...*, f. 311 v; Fra Francisco DIAGO (OP), *Historia de la provincia de Aragon de la Orden de Predicadores, desde su origen y principio hasta el año de mil y seyscientos*, Barcelona, impressa por Sebastian de Cormellas 1599, f. 285.

25. *Ceremonial dels Magnífichs...* III, p. 88.

26. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB) Ms. B1. Memorial de les monges dominiques dels Àngels, redactat el 13 de juliol de 1568.

27. Només l'arxiver Campillo en fa referència en el seu *Speculum*, però serà oblidat per la historiografia dels segles XIX i XX.

mantenir, i fins i tot va donar nom a l'actual carrer del Peu de la Creu, situat sota l'antic convent.

LA FUNDACIÓ DEL CONVENT SERVITA DE SANTA MADRONA (1580)

Tot i el fracàs de l'establiment a Barcelona, l'Orde no es resignà a perdre la seva presència a Catalunya, i més si tenim en compte els esforços realitzats fins al moment. L'any 1576, el prior general Giacomo Tavanti, de Florència († 1582), va nomenar procurador general i vicari per a l'expansió de l'Orde fra Antonio Menocchi de Bolonya. Una de les primeres accions va ser incorporar a l'Orde nous frares d'origen hispànic, i aquell mateix any 1576 van professar fra Lope Martin Pereyra i fra Fernando Sahavedra, amb la intenció de ser enviats a la Península. En concret se sap que fra Lope fou enviat a Portugal. L'any següent, el 28 de juliol de 1577, el prior general Giacomo Tavanti rep a Florència fra Francesc Serdà,²⁸ de València, exdominic, amb la facultat del Prior General per a fundar convents. Serà enviat a València, d'on era originari, per no abandonar la comunitat de monges de Sagunt. El 5 d'octubre de l'any 1577, el vicari general Antonio Menocchi accepta com a profés dins l'Orde dels Servents de Maria fra Gregorio de Espinosa, nascut a Daroca. El 10 de desembre d'aquell any, fra Gregorio és rebut pel Prior General a Nàpols, on el comissionà per propagar l'Orde a Barcelona, per fundar-hi una comunitat de frares.

L'arribada de fra Gregorio de Espinosa a Barcelona no deuria ser fàcil. La Ciutat Comtal era una població amb una considerable activitat social i política, però la seva economia estava més aviat estancada, i no podia permetre's el luxe de mantenir gaires comunitats religioses. Tota la tolerància que hi havia a Barcelona pel que fa a convents i monestirs es truncà el segle XVI, quan la ciutat es veié desbordada per

28. Hi ha una duplictat de noms a la documentació consultada: Bartolomeo Sciarda i Francesco Scerda, però és molt probable que siguin la mateixa persona, i que tot plegat sigui un error d'interpretació de les fonts. Hem de tenir en compte que la destinació (València), la data d'enviament (1577) i la facultat de fundar convents pel territori són idèntics. Vicente LORENTE PÉREZ, «Historia de los Siervos...»; Fra Damian M. CHARBONEAU (OSM), «The Servites... p. 7; Fra Franco Andrea DAL PINO (OSM) (ed.), *Fonti storico-spirituali dei servi di Santa Maria, III/1: Dal 1496 al 1623*, doc. 1002. Consultat informàticament a través del web dels Servents de Maria (www.servidimaria.org).

les noves fundacions. Les parròquies exercien una gran pressió sobre els nous ordes que intentaven instal·lar-se dintre de les seves demarcacions, atès que originava una diversificació de les almoines dels fidels. Així, doncs, i per a expressar-ho d'una manera senzilla, hi havia molta competència entre els ordes mendicants dins les muralles de Barcelona, sobretot si tenim en compte que n'hi havia molts que vivien només de les almoines que recaptaven.²⁹ Això va fer que les autoritats civils i eclesiàstiques es veiessin incapaces d'acollir amb dignitat aquella onada de noves famílies religioses, i molts frares acabaren per instal·lar-se en ermites i capelles recòndites i poc espaioses.

Fra Gregorio de Espinosa es presentà davant el bisbe de Barcelona, Joan Dimas Loris (1576-1598), a qui demanà ajuda.³⁰ Portava una carta de fra Luigi de Faventia, on es recull el permís del prior general Giacomo Tavanti per poder fundar.³¹ El Bisbe segueix els tràmits burocràtics pertinents i demana informes als superiors abans de donar cap mena de permís. L'any següent, el 10 de novembre del 1578, el bisbe rep els informes de Roma pel que fa a la bona reputació dels actes de fra Gregorio, i deu dies més tard el Prior General li concedeix llicència, per fundar una comunitat a Barcelona.³² El Prior General també adreçà una altra carta a l'arquebisbe de València Juan de Ribera demanant-li ajuda per acollir tres frares enviats des de Roma, els quals hi serien conduïts pel mateix fra Gregorio Espinosa.³³ La llista dels frares que hi havia en aquells moments a la Península inclou els noms següents: fra Francisco de Tovar, corrector i confessor de les monges de Sagunt, que fou nomenat per a aquest càrrec l'any 1566;³⁴ fra Lope Martín Pereira; fra Fernando Saavedra; fra Sebastian Lorenzo i fra Gregorio de Espinosa com a actual vicari general. Molts d'aquests frares acabarien tornant a Barcelona, davant la impossibilitat de fundar un convent a València.³⁵

29. Francesc CARRERAS I CANDI, *La Ciutat de Barcelona...* p. 893.

30. ADB. *Registra Communium* vol. 67 (1579-1587) f. 49 r.

31. ADB. *Registra Communium* vol. 67 (1579-1587) f. 47 v.

32. ADB. *Registra Communium* vol. 67 (1579-1587) f. 49 r. Esmentats per l'arxiver Campillo a l'*Speculum*, vol. III, f. 353.

33. Fra Franco Andrea DAL PINO (OSM) (ed.), *Fonti storico-spirituali...* doc. 1042.

34. Fra Franco Andrea DAL PINO (OSM) (ed.), *Fonti storico-spirituali...* doc. 837, 868 i 875.

35. Vicente LORENTE PÉREZ, «Historia de los Siervos...

També haig de fer un breu esment a un altre frare servita, enviat també per aquestes dates a la Península Ibèrica per estendre l'Orde. Es tracta de fra Manuel Tavora. Era portuguès, fill de Coïmbra, nascut pels volts de 1534. Va ingressar a la Companyia de Jesús i fou destinat com a missioner a les Índies Orientals. Estigué present quan exhumaren el cos de Sant Francesc Xavier per traslladar-lo a la ciutat de Goa. Cansat, però, de les tribulacions de la vida missionera, fra Manuel va ingressar a l'Orde dels Servents de Maria. Després d'un seguit d'entrevistes amb el Prior General, el dia 14 de març del 1578 fou enviat a Portugal amb l'objectiu d'establir-hi comunitats de frares. Per problemes legals i –suposem– que personals, va topar amb fra Lope Martín Pereyra, enviat pel mateix motiu feia dos anys, fins al punt que les discussions entre els dos frares els va valer la pena de presó. Van aconseguir fundar una petita capella dedicada a la Mare de Déu de la Salut, prop de Lisboa, però amb la conquesta de Portugal per part de Felip II l'any 1580, fra Manuel Tavora desapareix de la documentació, juntament amb l'assentament servita de Portugal.³⁶

Centrant-nos a Barcelona, i repetint el que ja s'ha dit més amunt, la tasca que se li plantejava a fra Gregorio de Espinosa no era gens fàcil. No va tornar a la casa del Peu de la Creu, perquè les monges dels Àngels n'havien fet el seu convent. Li calia, doncs, una nova llar on poder fundar la comunitat de frares. Llavors la casualitat va voler que sorgís l'oferta de ser custodis de la llunyana ermita de Santa Madrona, de propietat municipal, situada al vessant de tramuntana de Montjuïc.

L'ermita, inicialment dedicada a Sant Fructuós,³⁷ custodiava les relíquies del cos de santa Madrona, que la tradició va assimilar amb la màrtir de Tessalònica del mateix nom. Les relíquies de santa Madrona adquiriren la fama d'intercedir per fer ploure en èpoques de sequera, i la devoció dels barcelonins augmentà durant tot el segle XVI. El Consell de Cent es féu ressò d'aquesta devoció, i proclamà la san-

36. Fra Odir Jacques DIAS, *P. Manuel de Tàvora*. Consultat informàticament a través de la web dels Servents de Maria (www.servidimaria.net).

37. «En lo alt de l'altar [de l'ermita] estan també trets al viu y de bulto los tres gloriosos martyrs, és a saber S. Fructuós al mitg, vestit ab ses robes y vestidures pontificals: y als costats los seus diaques Augurio y Eulogio revestits ab ses dalmàtiques», Salvador PONÇ, *Llibre de la vida miracles dels gloriosos martyrs S. Madrona, cos sant de Barcelona; y de S. Celdoni y Armenter; cossos sants de Cardona*, Tarragona, en casa de Felip Robert, 1594, fol. 14.

ta copatrona de la ciutat. La importància que adquirí santa Madrona va fer que el Consell de Cent fes reformes a l'ermita, l'embellís amb diferents ornaments, i la dotés d'un culte d'acord amb la categoria de les relíquies que custodiava. Amb la voluntat de donar un cert relleu a santa Madrona, el Consell de Cent va creure convenient que els custodis de l'ermita fossin religiosos en lloc dels ermitans que fins llavors hi havia.

Abans de l'arribada dels Servites, l'ermita de Santa Madrona estigué custodiada fins a l'any 1576 pels Frares de Jesús, de la família dels franciscans; del 1576 fins al 1578, pels Caputxins, els quals l'abandonaren per la malaltia dels seus frares; l'any 1578, tornaren a habitar-la els Frares de Jesús fins a l'any 1580, en què l'abandonaren per problemes de disciplina amb el seu vicari. Tot aquest procés és ben descrit per Francesc Carreras i Candi en la seva obra *Lo Montjuich de Barcelona*³⁸ i per fra Basili de Rubí en la seva obra *Un segle de vida caputxina a Catalunya*.³⁹

Aquí s'ha de fer una breu puntualització. Arran de les obres de Víctor Balaguer i Andreu Avel·lí Pi i Arimon, es va difondre la idea que els Servites arribaren a Barcelona l'any 1576 i habitaren en primer lloc l'ermita de Sant Bertran, als peus de Montjuïc, abans de passar a Santa Madrona. Aquesta dada s'ha de considerar errònia, perquè en aquestes dates aquesta ermita estava habitada pels frares Mínims.⁴⁰ Aquest error s'ha anat transmetent en la historiografia del segle xx.

L'establiment dels Servites a Santa Madrona està documentat accidentalment des de l'any 1580. Aquest establiment, però, lluny de semblar una decisió meditada i acceptada, va ser provocada per la pressió

38. Francesc CARRERAS I CANDI, «Lo Montjuich de Barcelona», dins *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, VIII, Barcelona, Tipografia de la Casa Provincial de Caridad, 1906, p. 296.

39. Fra Basili DE RUBÍ (OFMCap.), *Un segle de vida caputxina a Catalunya: 1564-1664: Aproximació històrico-bibliogràfica*, Barcelona, Caputxins de Sarrià, 1977.

40. Víctor BALAGUER I CIRERA, *Los frailes y sus conventos: Su historia - su descripción - sus tradiciones - sus costumbres - su importancia*, II, Barcelona, Librería Española, 1851, p. 513; Andrés Avelino PI Y ARIMÓN, *Barcelona antigua y moderna: descripción e historia de esta ciudad desde su fundación hasta nuestros días*, I, Barcelona, Impr. y Libr. Politécnica de Tomás Gorchs 1854, p. 557; Cayetano BARRAQUER Y ROVIRALTA, *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, II, Barcelona, Imprenta de Francisco J. Altés y Alabart, 1906, p. 163.

dels esdeveniments. Santa Madrona feia gairebé un any que no tenia custodis, i els frares Caputxins, que eren la opció favorita dels Consellers, no volien saber-ne res. Els Servites foren, per al Consell de Cent, una solució provisional perllongada per les circumstàncies. Per això se'ns fa difícil afirmar amb certesa la data exacta en què per primera vegada els Servites posaren un peu dins Santa Madrona.

Pere Serra i Postius va recopilar dades de la fundació de la comunitat servita de Santa Madrona en la seva obra *Historia Eclesiàstica del Principado de Cataluña*, conservada manuscrita a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona.⁴¹ En la seva història, reproduïda a l'apèndix documental, Pere Serra explica que l'any 1581 era el segon any de fundació o «rehedificación» de l'Orde, per tant s'entén que el primer fou l'any 1580. També s'especifica que els Servites enviaren frares a València i Portugal, però la fundació portuguesa fracassà, «del reyno lucitano no lograron su deseado fin» i hagueren de refugiar-se a Santa Madrona. És interessant comprovar que, efectivament, la fundació portuguesa no tingué èxit i el 26 de juliol del 1580 fra Manuel Tavora, el frare servita enviat a Portugal, de tornada a Roma explica que va estar convivint amb fra Gregorio de Espinosa a l'ermita de Santa Madrona, als peus de Montjuïc, juntament amb quatre frares més.⁴² Però tot i amb això Pere Serra troba en el cronista fra Felicià Melich que la comunitat de frares, dirigida per fra Gregorio Espinosa, prengué possessió de la casa de Santa Madrona el dia 10 de juliol de l'any 1581.⁴³ Hi ha un petit problema de cronologies que és difícil d'aclarir.

41. Pere Serra i Postius (Barcelona 1671-1748) mercader de teles, va ser un apassionat de la història, especialment l'eclésiàstica, i va compilar una infinitat de dades històriques, biogràfiques i culturals d'esglésies i monestirs catalans, biografies de destacats eclésiàstics, curiositats i llegendes, etc. La seva tasca historiogràfica era lloada pels mateixos contemporanis, els quals quedaven sorpresos de l'erudició que va assolir un simple botiguer. Era congregant dels Dolors de Barcelona i no tan sols va conèixer personalment molts frares servites, sinó que va tenir accés a l'arxiu del convent servita del Bonsuccés, com ell mateix diu en més d'una ocasió, i va poder donar compte de dades històriques basades documents originals, entre els quals una *Historia de los Servitas* de fra Felicià Melich, cronista de l'Orde (†1721), obra que per desgràcia no s'ha localitzat.

42. Fra Damian M. CHARBONEAU, «The Servites... p. 7

43. Pere SERRA I POSTIUS, *Historia eclesiàstica del Principado de Cataluña, principalmente en lo que pertenece a María Santísima*, 7, f. 20 i suc. Manuscrit conservat a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona (BUB) Reserva. Ms. 186-198.

Fra Francesc Epifani Cedó, una de les personalitats més destacades de l'Orde a Catalunya, va redactar una memòria l'any 1667 per enviar-la a Roma, on explica la fundació de fra Gregorio de Espinosa, situant-la l'any 1580, i fa una llista dels primers frares que, segons es desprèn dels seus cognoms, eren autòctons:

En los años 1580 aportaron a esta ciudad de Barcelona, cabeza del principado de Cathaluña de la Hespaña Tarraconense, los muy reverendos padres Francisco Serdá valenciano, vicario general para dicho reyno y confessor de las monjas de Santa Anna de Morviedro, Bartholome Rodrigues y Alfonso Campos, doctores theólogos assí mismo valencianos, y los padres Antonio Sosa, Fernando, Philipe y otro Rodrigues, con letras del reverendísimo Jacobo Tavancio prior general de toda la Orden para dilatar la Orden de María Virgen en todos los reynos de Hespaña.⁴⁴

Fra Epifani Cedó no fa cap referència a fra Gregorio de Espinosa, pel fet que aquest va morir pels volts del gener de l'any 1581 i per tant és molt probable que no arribés a les oïdes del cronista el record del fundador. Sí que esmenta fra Francesc Serdà, que va conviure amb la nova comunitat.

Del grup dels set frares anomenats, el que més coneixem és fra Bartolomé Rodríguez, valencià, segurament un deixeble de fra Francesc Serdà. Abans havia estat mercedari, però s'incorporà als servites l'any 1579 amb permís del prior general Giacomo Tavanti. Deuria ser un frare de vàlua, perquè l'any 1580 va fer tota una excursió pels convents servites de la Llombardia amb l'objectiu de formar-se. L'11 de gener del 1581, però, és enviat de nou a Barcelona per substituir com a prior del convent de Santa Madrona i vicari general a fra Gregorio de Espinosa, mort feia poc. La resta dels frares estan documentats per Vicente Lorente en el seu comentari sobre la relació de fra Epifani Cedó.⁴⁵

44. Memòria de fra Francesc Epifani Cedó, redactada l'any 1667 i enviada al convent de Sant Marcello al Corso de Roma. Transcrita i estudiada per Vicente LORENTE PÉREZ, «Relación de fray Francisco Epifanio Cedó sobre el estado de la provincia española de los Siervos de Maria (1667)», dins *Studi Storici dei Servi di Maria* (1999) p. 185-220.

45. Fra Franco Andrea DAL PINO (OSM) (ed.), *Fonti storico-spirituali*, doc. 1101; Vicente LORENTE PÉREZ, «Relación... p. 201.

Pel que fa a les condicions econòmiques de la nova comunitat, el Consell de Cent, amb data de 7 d'abril del 1581, deliberà que els «frases del orde de Nostra Sra. de la Soledat del Orde de Sant Agustí» «que vuy stan» havien de pagar quaranta-nou sous anuals a l'Ardiaca major de Barcelona com a rector de la parròquia de Sant Just i Pastor, de qui depenia eclesiàsticament la capella de Santa Madrona. També s'obligava als frares a donar a l'Ardiaca la meitat dels guanys de tots enterraments que es fessin a Santa Madrona.⁴⁶

El dia 6 de juny del 1581, el Consell de Cent escrigué una carta al General dels Caputxins «entesa la sanctedat y vida tant streta ab la qual viu dita religió» i expressen al General l'honor que significaria per a Barcelona que els Caputxins habitessin Santa Madrona. Aparentment aquesta carta seria una contradicció cronològica, perquè els Servites feia un any que habitaven Santa Madrona, i des del 7 d'abril sabem que pagaven; però té sentit si recordem que per als Consellers els Caputxins eren l'opció preferida, i els Servites eren una solució provisional. Davant de la negativa dels Caputxins, que llavors tenien altre tipus de problemes, els Consellers no tingueren cap més opció que acceptar definitivament els Servites com a custodis. Potser llavors s'entén que Pere Serra i Postius posi com a data de fundació oficial del convent el 10 de juliol de l'any 1581, presa de la crònica de Melich.

La poca estimació per part del Consell de Cent explica que la primigènia comunitat servita ho tingués molt difícil per a tirar endavant. Era una comunitat petita, allunyada, única de la seva religió en territoris hispànics. A finals de l'any 1581, el convent de Santa Madrona tenia vuit frares.⁴⁷ Tenia massa lluny els altres convents, priors generals, capítols, etc., com també els centres de formació i noviciat. Per tant no ha de sobtar que sorgissin problemes interns de disciplina des dels primers moments, ja que la vida conventual és probable que es relaxés. La falta de disciplina es feia palesa sobretot amb l'arribada de visitadors i delegats del prior general, com és del cas de fra Giovanni Antonio Borganelli, de Castelfranco, que fou nomenat vicari general.⁴⁸

El Consell de Cent, que no veia amb bons ulls la comunitat servita

46. *Manual de Novells Ardots, vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloní*, V, Barcelona, Imprempta de Henrich y Companyia, 1896, p. 267.

47. Fra Franco Andrea DAL PINO (OSM) (ed.), *Fonti storico-spirituali*, doc. 1096.

48. Fra Damian M. CHARBONEAU (OSM), «The Servites... p. 9.

de Santa Madrona, va amenaçar-los de treure'ls la comanda de l'ermita, com succeí el 6 d'abril de 1582, encara que l'endemà dia 7 la hi tornessin a concedir.⁴⁹

Les desavinences van arribar a oïdes del nou prior general, Aurelio Menocchi de Bolonya (†1588), elegit prior general a la mort de Giacomo Tavanti. Possiblement fos el mateix Consell de Cent qui va fer arribar la seva preocupació a Roma, puix que el 6 de juny del 1582 «deliberaren que s'escrigués al General dels frares Servents de la Immaculada Verge Maria.»⁵⁰ La resposta no es féu esperar gaire, i el 14 de juny de 1582 el Prior General adreçà una lletra exhortant els frares a l'obediència, «volent apaivagar dels escàndols que ens ha informat fra Joan Antoni de Castrofranco» i aprova i dóna permís per corregir errors, amonestar els priors, etc, amenaçant amb l'excomunió tots els religiosos que desobeïssin.

Amb aquests inicis tan poc prometedors, podia semblar que els Servites ho tenien molt difícil per a sobreviure. Però per a sorpresa de gairebé tothom, la nova comunitat sobrevisqué amb una energia envejable.

El primer acte públic en què trobem la comunitat de Servites és també l'any 1582; la seva assistència a la processó del Corpus de Barcelona, on anaven en primer lloc darrera del clero secular de la ciutat. Com a orde més modern establert a Barcelona, anava davant de la resta de religiosos, seguint l'orde de precedència, de més modern a més antic: Servites, Caputxins, Mínims, Trinitaris, Mercedaris, Carmelites i Agustins, Framenors i Dominics.⁵¹

Els Servites van procurar, i molt, per l'ermita de Santa Madrona i pel culte i veneració del cos de la santa. Feren les processons i rogatives que oportunament el Consell de Cent demanava, sobretot en època de sequera.⁵² Més endavant trobem documentat que el 26 d'abril del 1586 fra Ludovico Bando, vicari general del monestir de Santa Madrona,

49. *Ceremonial dels Magnífichs...* III, p. 94.

50. AHC.B. Consell de Cent. 1B. II-91. Llibre de Deliberacions del Consell (1581-1582) f. 85 v; ADB. *Registra Communium* vol. 67 (1579-1587), f. 206 v.

51. «Los frares de Sancta Madrona de dos en dos, que son del orde de Nostra Senyora de la Soledad...», Pere JOAN COMES, *Libre de algunes coses...* p. 637.

52. «De los Servitas, en Sancta Madrona, en la dicha montaña de Montjuyque», Dionisio HIERONYMO DE JORBA, *Descripcion de las excellencias de la my insignie ciudad de Barcelona*, Barcinone, apud Hubertum Gotardum, 1589, f. 11 v. «La casa [de santa Madrona] en cuya iglesia estan tantas y tan preciosas reliquias, es de reli-

demanà llicència al bisbe Joan Dimas per beneir dues campanes per a l'ermita de Santa Madrona.⁵³

Potser la reforma més emblemàtica d'aquest temps fou l'elaboració d'una nova arqueta de bronze daurat per a les relíquies de Santa Madrona, encarregada pel Consell de Cent l'any 1588, i realitzada per l'argenter Felip Ros l'any 1592.⁵⁴ L'urna era especialment rica i suscitava l'admiració dels visitants que s'hi apropaven a veure-la.⁵⁵ El traspass de les relíquies de l'urna vella a la nova es féu a la catedral de Barcelona, el 15 de setembre del 1593, amb assistència de la majoria d'autoritats de la ciutat.

Un bon exemple del culte que rebien les relíquies de santa Madrona, el trobem en un breu poema anònim, imprès l'any 1609. És una petita narració en vers d'una de les típiques processons que es feien amb les relíquies de la santa.⁵⁶ El poema, redactat amb més bona

---

giosos Servitas, y de ella las baxan en tiempo de necesidad de lluvia a la Catedral, y las ponen encima del altar mayor de Sancta Cruz, y allí las dexan hasta que llueva.» Fra Francisco DIAGO (OP), *Historia de los victoriosísimos antiguos...*, f. 100-101.

53. ADB, *Registra Gratiarum*, vol. 61 (1585-1588) f. 36, citat a Pere VOLTES BOU, *Historia de Montjuich y su castillo*, Ayuntamiento de Barcelona, 1960, p. 59.

54. Francesc CARRERAS I CANDI, «Lo Montjuich...» p. 297.

55. «Aquesta caixa té de llargaria tres pams y mitg, y de amplaria hu i mitg, és de bronzo sobredaurat y ay [costà] tres cents ducats de or, ab dotze àngels de bulto, de llargària de un plam y cada hu de aquestos té en ses mans un intrument de música. A més de açó, està feta ab gran artificio: perquè tanca tota ab uns caragols que són uns Seraphins, tots esmaltats de or. En lo alt de la sobredita caixa està la santa de bulto, treta al viu de pits enamunt, ab una riquíssima corona de or sembrada de moltes pedres y joyells. Al entorn de la caixa y ha un rétol y títol escrit ab lletres de or del tenor següent:

Hic requiescunt corpus beatæ Matronæ virginis et martyris & ossa corporum sanctorum martyrum Fructuossi Tarraconensis episcopi, cum diaconis suis Augurio & Eulogio, qui passi sunt in civitate Tarraconensi.

Tanques també ab cinch tancadures daurades, y cada hu dels predits Consellers té una de les sobredites claus. Finalment en quatre parts de la caixa estan esculpides de or les armes de la Ciutat. Y al mitg estan esculpides les barres vermelles de Catalunya, les quals [...] alcançaren y guanyaren ab sa propia sanch los valents catalans.» Salvador PONÇ, *Llibre de la vida y miracles...* fol. 11.

56. *Obra nueva que contiene los fervorosos ruegos con que la muy ilustre, noble, rica y leal ciudad de Barcelona pide agua a Dios nuestro Señor por medio è intercesión de la gloriosa y bienaventurada Virgen y Mártir Santa Madrona, baxando su santo cuerpo del Religioso convento de los Padres Mendicantes de la Orden de los Siervos de Nuestra Señora y llevándole con pompa y magestad a la Santa Iglesia mayor que llaman la Seu, compuesta por un devoto de la bendita Santa*, Barcelona, en casa de Sebastián de Cormellas, 1609.

voluntat que no pas traça literària, narra com en èpoques de sequera la població pujava a Santa Madrona fent penitència, amb l'objectiu que les relíquies de la santa intercedissin i fessin ploure. En el poema, s'hi parla dels Servites amb força benvolença:

*Residen en este puesto
Religiosos Mendicantes
frayles de exemplo, bastantes
hombres doctos, y sobre esto
de la virtud muy amantes.*

*Son los Siervos de María
que assí por todo se llaman
Religión que muchos la aman
porqué de la Virgen pía
muchos favores les manan.*

Un cop aplegats a l'ermita, eren acollits pels frares que pregaven i entonaven càntics, i finalment es cantaven uns goigs a Santa Madrona, reproduïts a l'apèndix documental.

*Reciben alli consuelo
de los Padres Religiosos
porqué salen viejos, moços
y con sus voces del cielo
cantan estos propios gozos.*

Si tot i amb això continuava la sequera, el Capítol de la Catedral i el Consell de Cent feien baixar en processó les relíquies fins a la Catedral. Allí s'estaven fins que plovia, i en acabat tornaven a pujar.

LA CREACIÓ DE LA PROVÍNCIA SERVITA DE LA CORONA D'ARAGÓ. EL PAPER DE FRA CRISTÒFOL SÁNCHEZ DE BORJA

Abandonem ara Santa Madrona per donar una imatge de conjunt. En els deu anys següents, l'Orde s'anà estenent a poc a poc com una taca d'oli. L'any 1588 hi havia trenta frares al convent de Santa Madrona,

57. Fra Damian M. CHARBONEAU (OSM), «The Servites... p. 9.

fet que va permetre assumir noves fundacions.⁵⁷ Als convents de Barcelona i Sagunt, aviat s'hi afegiria la comanda, el 22 de maig del 1592, del convent de Santa Maria de Bell-lloc, sobre Puigcerdà, a iniciativa de fra Àngel (Miquel) Quintana.⁵⁸ Aquesta església romànica, actualment santuari, fou edificada al segle XIII. Abans de l'arribada dels Servites, la tenien en comanda els Trinitaris, els quals s'hi establiren l'any 1579, i posteriorment els Agustins, que ho feren el 1584.⁵⁹

El principal artífex d'aquesta expansió és fra Cristòfol Sánchez de Borja, servita d'origen valencià, que va ser nomenat vicari general l'any 1594, poc després de fra Antonio de Castelfranco. Sembla que abans de professar als Servites fou dominic, canonge regular i capellà de l'exèrcit del Duc de Savoia. L'any 1595, aconseguí que els Consellers de la vila de Puigcerdà dotessin de més patrimoni el convent de Bell-lloc.⁶⁰ Acceptà la comanda del convent de la Visitació de la vila de Sant Boi de Llobregat, fundat per Joan de Cardona l'any 1580 i que fins aquell moment havia estat habitat per frares Caputxins, de qual se n'anaren l'any 1596. Prengueren possessió del convent el 28 de maig de 1597⁶¹ i trobem com a primer prior documentat a fra Pere Cortés.⁶²

L'any 1597, fra Cristòfol fundà el convent femení de València, dedicat a Santa Maria al Peu de la Creu, amb monges procedents de

58. Vicente LORENTE PÉREZ, «Relación... p. 213; ID., «El convento de Bell-lloc», dins *Boletín Servitas*, 9, Madrid, 2001.

59. *Catalunya Romànica VII: La Cerdanya. El Conflent*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1995, p. 124-125; Fra Alessio M. LÉPICIER (OSM), *Notre-Dame de Belloch: Les Servites en Cerdagne française*, Perpinyà, 1934; Fra Franco Andrea DAL PINO (OSM) (ed.), *Fonti storico-spirituali*, doc. 1181.

60. Vicente LORENTE PÉREZ, «Relación... p. 212; ID., «El convento...

61. «Als 28 maig del any 1597, segons consta per un Inventari ques guarda en lo Arxiu, prengueren possessió los PP. Servitas de aquest convent, del qual era Señor lo Excm. Marquès de Santa Cruz, Don Henrich de Cardona. Comissioná aquest al prebere Geroni Bosch, Rector de Sant Vicenç dels Horts, per donar possessió als PP Servitas; als quals los entregá en presencia de Joan Bosch prebere per medi del M. R. P. Fr. Christofol Xanxa de Boria, Vicari General de Servitas en España tota la roba ques retingué del inventari de dit Convent.» Document conservat a l'Arxiu de Sant Boi del Llobregat i retratat per Joan Vendrell i Campmany en el seu blog, d'on l'he vist i transcrit (21-11-2013)

<http://jovencam.blogspot.com.es/2011/01/del-antguo-convento-de-la-visitacion-la.html>

62. Carles MARTÍ I VILA, *Notes històriques de la Vila de Sant Boi del Llobregat*, Sant Boi del Llobregat: Biblioteca Popular 1952, p. 59-73.

Sagunt.⁶³ Per a aquest convent traduï expressament les constitucions de l'Orde de l'italià al castellà.⁶⁴ En la mateixa línia també va editar o patrocinar l'ofici litúrgic de la festivitat de Maria al Peu de la Creu, compost expressament per a les monges del Monestir del Peu de la Creu de València.⁶⁵

La fundació femenina de València provocà molts maldecaps a l'Orde i al mateix fra Cristòfol, a causa de la falta de disciplina de les religioses. L'any 1599, el nunci Mons. Antonio Caetani s'adreça al cardenal Pietro Aldobrandini, secretari d'Estat de Climent VIII, perquè faci arribar al Papa un seguit d'informes negatius sobre les fundacions servites, tant dels convents catalans com de les comunitats de monges. Demanava prendre a l'Orde la custòdia dels convent de monges de Santa Anna de Sagunt i del Peu de la Creu de València, fundat feia tan sols dos anys. També demanava de retruc la destitució de fra Cristòfol com a vicari general.⁶⁶ El cardenal Aldobrandini respongué al nunci que s'estava treballant en aquest assumpte i que s'enviaria

63. «En el día 29 del mes de abril de 1597 fue eregido i fundado nuestro convento de Valencia, bajo el título de Nuestra Señora de los Dolores, i por averse celebrado en él la primera missa en el día 3 de mayo subsiguiente, en que celebra nuestra Madre la Iglesia la Festividad de la Invención de la Cruz, se añadió a su título de Nuestra Señora de los Dolores, al Pie de la Cruz, i en el día 5 de mayo de dicho año 1597 vinieron para su fundación 11 señoras religiosas de el convento de Servitas que ay en la Villa de Murviedro, es a saber: Sor Ana Calatayud; Sor Thedora de la Guardia; Sor Baya; Sor Luisa Jordá; Sor Clara de Ortega; Sor Ana María de Ortega i Sor Ursola de la Obediencia. Y en 9 días del mes de agosto de 1598 se trasladaron otra vez a su convento de Murviedro 5 señoras religiosas de orden del Ilustrissimo Señor Obispo Don Alonso de Coloma, en atención a los cortos medios en que por entonces se hallava este convento.» Pasqual ESCLAPES DE GUILLÓ, *Resumen historial de la fundación i antigüedad de la Ciudad de Valencia de los Edetanos, vulgo del Cid*, Valencia, Antonio Bordaraz de Artazo, 1738, p. 101.

64. Fra Franco Andrea DAL PINO (OSM) (ed.), *Fonti storico-spirituali*, doc. 1211. «Regla del padre San Agustin y Constituciones de las religiosas de la Orden de Siervas de María de los Conventos de Santa Ana de Murviedro y del Pie de la Cruz de la ciudad de Valencia. Según la traducción que las mismas hizo Fray Cristóbal Sanchis de Borgia, vicario apostólico de Siervas de María en los reinos de España en 1594».

65. *Officium beatæ Mariæ Virginis de pede crucis desumptum ex breuiario antiquo per reuerendum patrem fratrem Christophorum Sanches de Borgia vicarium generalem Ordinis fratrum Seruorum beatæ virginis Mariæ ad usum rr. monalium sanctæ Mariæ de pede crucis Valentiae habitantium, nec non monacharum Sanctæ Annæ Monuedri*, Barcinon, ex officina Ioannis Amello, 1600.

66. Fra Damian M. CHARBONEU (OSM), «The Servites... p. 10.

un visitador per fer tornar els frares dels tres convents propers a Barcelona a la bona disciplina. Ordenava també que es prenguessin a l'Orde el naixent convent del Peu de la Creu de València, tot i el rebuig insistent de les monges, així com el de Santa Anna de Sagunt i el posaren sota la tutela de l'ordinari valencià.⁶⁷ La llunyania del convent de frares de Barcelona no va jugar a favor de l'Orde, que segurament no es podia fer càrrec de les monges tant com calia.

Finalment, segons Narcís Feliu de la Peña, l'any 1599 fra Cristòfol acceptà l'antiga ermita de Sant Llorenç de Vila-rodona, per fer-ne un convent, assistit per fra Jeroni Nogués i afavorit pel bisbe de Barcelona.⁶⁸ Aquesta embranzida féu que en el capítol general celebrat a Roma l'any 1603 fos oficialment creada la província d'Aragó, anomenada posteriorment d'Espanya.⁶⁹

LA CONSOLIDACIÓ DE LA COMUNITAT DE SANTA MADRONA

Tornant a Barcelona, les referències documentals ens permeten resseguir alguns aspectes de la vida quotidiana de la comunitat de Santa Madrona, sobretot pel que respecta a les festes i altres actes extraordinaris.

En primer lloc se sap que els Servites participaren de les festes de canonització de Sant Ramon de Penyafort, celebrades el maig i juny de l'any 1601. Aquest esdeveniment és prou important perquè li dediquem unes quantes línies. Sens dubte fou una de les festes més recordades de tota la història de la ciutat de Barcelona. Es feren actes durant un mes i la ciutadania s'hi adherí de manera entusiasta. A més de certàmens literaris i funcions litúrgiques solemnes, totes les comunitats religioses i les principals corporacions de la Ciutat acudiren en processó a visitar el sepulcre de Sant Ramon. També acudiren processons de corporacions municipals de tot el territori català, des de la Bisbal d'Empordà fins a Tarragona, Lleida o Tortosa, passant per Mataró o Martorell entre moltes d'altres. Aquestes processons, a mig camí entre la devoció i la festa, es caracteritzaven per la seva

67. Fra Franco Andrea DAL PINO (OSM) (ed.), *Fonti storico-spirituali*, doc. 1314.

68. Narcís FELIU DE LA PEÑA I FARELL, *Anales de Cataluña III*, Barcelona, Juan Pablo Martí, 1709, p. 227.

69. Fra Alessio M. ROSSI (OSM), *Manuale di storia...* p. 104-105.

vistositat i per unes formes que deixaven entreveure un barroc incipient. N'hi havia que incorporaven màquines i construccions de mentida que donaven una imatge molt teatral. De tot plegat, se n'escribí una acurada crònica, redactada per fra Jaume Rebullosa, prior del convent de Sant Domènec de Balaguer.

Gràcies a aquesta relació sabem que els Servents de Maria participaren a les festes, i no de manera marginal, sinó amb un gran desplegament de mitjans. És la primera vegada que podem veure els fruits de la jove comunitat, la qual després de vint anys s'havia anat fent un espai dins la vida de Barcelona.

Primerament trobem la participació dels Servites en la processó general de tota la Ciutat, celebrada el 23 de maig de 1601, la qual sortí de la Catedral per anar al convent de Santa Caterina, on hi havia la sepultura de Sant Ramon. Després de la comitiva civil anaven les creus processionals; en primer lloc la de la catedral, després les de les altres parròquies i després anaven les creus de les comunitats de religiosos, entre les quals la dels Servites. Lluny de ser com la resta de creus, la dels Servites tenia a l'extrem de cada braç la representació d'una ciutat, Mallorca i Barcelona, i al braç superior la torre de Montjuïc. Amb un complex mecanisme incorporat, tant la torre com les ciutats disparaven serpentines per a distracció del poble.⁷⁰

Després de les creus vingueren pròpiament les comunitats de religiosos. Cadascuna portava un o més tabernacles al·legòrics que feia referència a Sant Ramon, als Dominics o al carisma o història de l'Orde en qüestió. Els Servites portaven dos elements. En primer lloc una imatge de Santa Caterina de Sena, acompanyada de quatre nois portant atxes.⁷¹

70. «La de los Servitas de Santa Madrona, que con hermosa invención trahía en un brazo por la una parte la Ciudad de Barcelona, y en el otro la de Mallorca; a la otra parte a S. Ramon y a Santa Madrona, y en lo más alto la torre de Monjuý, señalando la venida de Santa Madrona de Roma, y la de San Ramon desde Mallorca a esta Ciudad, tirando muy buenos tiros de quando en quando la torre y las dos Ciudades de unas pequeñas culebrinas que en ellas avía.» Fra Jaume REBULLOSA (OP), *Relación de las grandes fiestas que en esta Ciudad de Barcelona se han hecho à la Canonización de su hijo San Ramon de Peñafort, de la Orden de Predicadores*, Barcelona, Empremta de Jayme Cendrat, 1601, p. 163.

71. «Après los frares de santa Madrona aportaven una santa Catherina de Cena ab 4 minyons ab atxes, ben adressada. E altre tabernacle ab Nostra Senyora ab molts frares del orde de Santa Madrona de bullo ab 6 atxes», *Dietaris de la Generalitat de Catalunya III*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1996, p. 396.

Després portaven un altre tabernacle, força elevat, que feia referència a l'origen miraculós de l'Orde.

[Iban] los Servitas de Santa Madrona, con un hermoso tabernáculo, acompañado de seis achas blancas, muy bien traçado, con seis columnas y diez y nueve arcos, en el qual yva la fundación de su Orden, quando Nuestra Señora dio el ábito a los Siete Beatos y primeros Padres della, con este rétulo, *In memoriam viduitatis et tristitiæ quam in morte Unigeniti Filii mei habui, nigrum habitum ferte*; y con este otro a los lados del tabernáculo, *Ordo Servorum Beatissimæ Mariæ semper virginis*.⁷²

Finalment, el 27 de juny del 1601 la comunitat servita de Santa Madrona anà individualment en processó al sepulcre de Sant Ramon. Jeroni Pujades la descriu en el seu Dietari, reproduït a l'apèndix documental, entre d'altres raons perquè a la processó hi van dos fills seus. És particularment curiosa pel fet que ja s'entreveuen formes i elements que després floriran amb ple vigor a les processons de Setmana Santa del final del segle XVII.

Així, doncs, anava un noi vestit d'àngel «con una corona compuesta de cadenas de oro y muchos ojales y perles»⁷³ que «aportava la creu ab los misteris de la Pasció».⁷⁴ La «creu ab los misteris» no és res més que la primera menció de la «creu dels improperis» que surt encara a moltes processons dels Dolors de Catalunya, i que consisteix en una gran creu nua que porta adherits instruments de la Passió de Jesús de dimensions reduïdes. Aquesta creu es pot considerar, aquí a Catalunya, com un element únic i característic dels Servites, de manera que amb el pas del temps es converteix en un emblema distintiu de l'Orde, no tant dels frares sinó dels terciaris i confreres dels Dolors. Segueix la creu una noia vestida «com a viuda ab manto y les mans plegades representant a Nostra Senyora en la soledat», que és la representació del calvari que encara avui es pot veure en processons com la de Badalona, on les tres Maries segueixen la creu de Jesús.

A les festes de canonització de Sant Ramon de Penyafort, hi va predicar molt sovint fra Miquel Quintana, prior del convent de Santa

72. Fra Jaume REBULLOSA (OP), *Relación...*, p. 165.

73. Idem, p. 450.

74. *Dietari de Jeroni Pujades I* (edició a cura de Josep Maria Casas Homs), Barcelona, Fundació Salvador Vives i Casajuana, 1975, p. 153.

Madrona, el primer frare servita que destacà pels seus estudis i la seva cultura. El coneixem perquè l'any 1592 va rebre per a l'Orde el convent de Santa Maria de Bell-lloc. També el trobem l'any 1596 rebent el convent de Sant Llorenç de Vila-rodona⁷⁵. La seva fama de predicador el va dur a imprimir alguns dels seus sermons, com el que predicà l'any 1602 a la Catedral de Barcelona, en memòria del rei Jaume II, on barreja oportunament història i devoció.⁷⁶ Era doctor en teologia i va participar en algunes juntes de teòlegs convocades pel Consell de Cent, com per exemple l'any 1603.⁷⁷

Recapitulant, les festes de canonització de Sant Ramon de Penyafort donen una idea de com es veien els Servites a ells mateixos, i quin era la principal característica que els diferenciava de la resta de congregacions religioses de la Barcelona: la devoció dels Dolors de Maria.

Un com acabades les èpoques de festa, un dels problemes quotidians que afectaven els Servites era l'estat deficitari de les instal·lacions del convent de Santa Madrona. Són diverses les partides de diners que aporta el Consell de Cent per a reparacions a l'ermita. Primerament, l'any 1595 sabem que a l'ermita s'hi feien obres perquè es conserven factures de paleta i de fuster.⁷⁸ El 10 de novembre de 1602 el Consell de Cent donà 1000 lliures; també aportaren diners el 13 de desembre de 1604.⁷⁹ El 25 de gener del 1606 el Consell de Cent donà als Servites 300 lliures coincidint amb la convocatòria de capítol provincial, amb una estranya petició, perquè es demana que «en dit capítol no fassan coses en perjudici de la Ciutat, per ser com es aquella Casa [de Santa Madrona] de la Ciutat, y los frares tenirla en pura comanda de la Ciutat».⁸⁰ Aquesta nota, complicada de desxifrar, potser fa referència al fet que els Servites volien fer algunes reformes a Santa Madrona que no agradaven als Consellers, o potser devia haver parts de l'edifici en estat ruïnós i davant d'una temptativa

75. Vicente LORENTE PÉREZ, «Relación... p. 213.

76. Fra Miquel QUINTANA (OSM), *Sermó del rey Don Jayme el segon predicat l'any 1602 en la iglesia catedral de Barcelona en lo aniversari ques celebra a 3 de novembre*, Barcelona, Joan Amello, 1606.

77. *Dietari de Jeroni Pujades I...*, p. 313.

78. AHC.B. Sèrie Consellers. 1CXVIII 2/3 (any 1595).

79. Francesc CARRERAS I CANDI, «Lo Montjuich... p. 298

80. *Ceremonial dels Magnífichs...* III, p. 100; esmentat a Fra Damian M. CHARBONEAU (OSM), «The Servites...

de fer enderrocs per part dels frares, el Consell reaccionà i donà les 300 lliures per fer-hi reparacions oportunes. Aquesta segona hipòtesi seria la més versemblant, si tenim en compte que l'estat de l'ermita era ruïnós, fet que l'any 1625 obligà el Consell de Cent a traslladar les relíquies de Santa Madrona de l'antiga església a una de nova perquè la volta s'ensorrava «y avia anys que estava apuntalada.»⁸¹

S'ha d'esmentar també que l'any 1602 es fa donació als Servites d'una propietat situada al carrer d'en Borra cantonada amb carrer d'en Gual.⁸² El carrer de Jutglar, també anomenat de Mossèn Borra, era un carrer obert l'any 1442 entre l'actual plaça dels Àngels i la Rambla. Actualment correspondria als carrers Elisabets i Bonsuccés. Aquesta propietat donarà molt de joc posteriorment, ja que s'hi fundarà el noviciat de Sant Felip Benici, i amb el temps acollirà la comunitat sencera dels frares quan els Servites siguin expulsats de Santa Madrona.

El 19 de febrer del 1608, el Consell de Cent escriu una carta al prior General Filippo Ferrari d'Alexandria (†1626), amoïnats perquè en dos mesos s'havien mort els dos representants més importants de la província, i demanaven que l'Orde convoqués capítol, o nomenés algú que substituís els desapareguts. Fra Cristòfol Sánchez de Borja, vicari general, moriria el 31 de desembre de l'any 1607, i fra Miquel Quintanta, provincial i prior de Santa Madrona, moriria també per aquestes dates.

Aquesta carta és interessant per la manera com descriu el funcionament del convent de Santa Madrona i lloa la bona tasca dels frares:

La nostra casa de Santa Madrona, la qual de molts anys a esta part està encomanada als Pares religiosos dits dels Servents de la Madona, està tant ben administrada y regida que per la molta religió y bon exemple dóna de sí, va de cada dia augmentant y lo mateix per tota esta província, lo que ha donat i dóna ocasió a que així per lo cos sant de dita gloriosa verge, per medi de la qual

81. «16 novembre 1625. Dit dia en Barcelona, assistint los Consellers, fou mudada la hosa y caxa del cos de Santa Madrona a la isglésia nova que li ha fet la Ciutat, que la vella tota la bòveda antiga feta en creu se n'entrava y avia anys [que] estava apuntalada.» *Dietari de Jeroni Pujades III*, p. 233.

82. Biblioteca de Catalunya (BC). Fundació Privada Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Referència: BC AH Capsa 8, núm. 17343.

esta Ciutat alcanza gràcies moltes de Nostre Senyor, en temps de esterilitat de aigües y molts miracles com per la observansa y religió continua dels pares que aquella habiten.⁸³

És significatiu el canvi d'opinió que tingué el Consell de Cent envers els Servites de fa trenta anys a ara. La carta també posa de manifest una de les xacres que va patir l'Orde durant molt de temps: la misèria; i per això es demana al Prior General que no carregui la comunitat amb el pes d'haver de mantenir dos caps, el vicari general i el prior provincial.

Aquesta província és poca y pobre y així apar no és cosa convenient que haya vicari general, així per escusar gastos com per, essent com és tant poca, és inconvenient tinga dos caps de hont se veu que poch temps fa nasqueren y resultaren grans inquietuts, desasosiegos y debats a dits religiosos, que fonch forsat [que] esta Ciutat los volgués amparar y affavorir en la Cort de Sa Magestat devant lo nunci de Sa Sanctedat, lo que causa conservar la província y religiosos de ella de la manera [que] convenia al servey de Déu y conservació e unió de aquella, y reputació de la present Ciutat.

Fruit d'aquesta súplica, el bisbe Rafael de Rovirola (1604-1609) va rebre una carta del prior general fra Filippo Ferrari, segellat amb «un segell de cera blanca», datat el 21 de febrer de 1609. En aquesta carta es convocaven capítols provincials per renovar els càrrecs. Després de rebre aquesta carta, el Bisbe féu una visita al convent de Santa Madrona, el dia 26 d'abril d'aquell any, i féu una crònica de l'acte:

Congregats en el lloc on solen fer capítol els frares de la província de Barcelona, acudiren i es congregaren amb Nos, en primer lloc el mestre fra Manuel Suárez, fra Antoni de Sosa, fra Pau Colomer, fra Onofre Bertran, fra Francesc López, fra Pere Cortés, fra Nicolau Morató, fra Joan Navarro, fra Joan Duran, fra Manuel Rodríguez, i fra Jeroni Noguier, tots del referit Orde dels Servents de Maria, i es reuniren i congregaren per fer capítol.

83. AHCB Sèrie Consellers. 1C XVIII 2/3 (any 1608).

Prosegueix la narració comentant les activitats del capítol. Començaren celebrant la Missa de l'Esperit Sant, oficiada per fra Manuel Suárez. Un cop promesa l'obediència es llegiren les constitucions del capítol i es procedí a l'elecció dels oficials; després el Bisbe confirmà les eleccions, en les quals fra Manuel Suárez fou elegit prior provincial.⁸⁴

Trencant amb la imatge idíl·lica de l'expansió, també l'any 1612 hi ha documentades desavinences entre els Servites i un frare dominic, fra Onofre Requesens, inquisidor, per la qual cosa els van excomunicar, i els canonges de la Seu els prohibiren demanar caritat a la catedral. Desconeixem l'origen de les hostilitats, no sabem si van ser provocades per motius teològics o econòmics, però el Consell de Cent s'ha de reunir amb una junta de teòlegs de diferents ordes religiosos per decidir què fan al respecte, i arriben a la conclusió que l'excomunió no és vàlida.⁸⁵

Afers com aquest, lluny de ser esporàdics seran abundants i posaran de manifest la incapacitat dels frares per a controlar els afers interns. Així, doncs, també l'any 1615 són inhabilitats dos professors seglars, fra Antoni Gentil i fra Joan Simó, perquè havent estat acceptats als ordes sagrats posteriorment se'ls prohibí celebrar, però ells no en feren cas.⁸⁶

L'any 1617, el bisbe Lluís Sanç (1612-1620) concedeix llicències als frares Servites de Santa Madrona per a poder captar i demanar almoines a totes les esglésies de la ciutat i diòcesi de Barcelona i d'aquesta manera poder afrontar les despeses del monestir. També es donava als frares la comanda sobre la Confraria de Santa Madrona, una associació de seglars fundada l'any 1564 que tenia cura del culte i veneració de les relíquies de la santa. Els Servites es farien càrrec de l'administració de la Confraria, d'acceptar els seglars que hi volguessin

84. ADB. *Registra Communium*, vol. 75 (1608-1615), f. 4 v.

85. «Dilluns 30 de gener de 1612. En est die los Magnífichs Consellers feren aiuntar en la present casa molts theolechs y mestres de todas las religions de la present ciutat, acerca si los frares de Santa Madrona estaven excomunicats cerca de las diferencias [que] eren estades lo any passat ab fra Requesens de la Orde de Sant Domingo, per la qual causa los canonges de la Seu nols dexaven acaptar en la Seu, y tots conformes declararen que no estaven excomunicats attés que la part estava satisfeta y se havia obtingut breu de Sa Sanctedat.» *Manual de novells ardits...* IX, p. 103.

86. Fra Franco Andrea DAL PINO (OSM) (ed.), *Fonti storico-spirituali...* doc. 1734.

professar, inscriure'ls i cobrar les quotes i les almoines. Serà la primera entitat seglar associada a l'Orde a tota la Corona d'Aragó.⁸⁷ Aquestes mesures econòmiques permeteren als frares subsistir de manera més còmoda.

Recapitulant el que s'ha dit fins ara, en els seus primers trenta anys els Servites assoliren la difícil tasca de fundar en una ciutat prou gran com era Barcelona, i d'aquí estendre's, fundar convents i esdevenir una província independent. Aquests trenta anys serveixen per a establir-se, arrelar i fer-se propis. Aquella primera comunitat de set frares guiats per fra Gregorio Espinosa emulava els nostres primers Pares, els Sants Fundadors, i varen fer de Montjuïc un nou Monte Senario. Tot i amb això, encara no veiem una gran influència cultural ni social; Barcelona va acceptar-los amb no poques dificultats. En el fons no deixaven de ser els custodis d'un santuari situat als afores de la Ciutat.

DOS FRARES DESTACATS: FRANCISCO FÉNIX DE CANALES I ONOFRE SALT

El 24 de desembre de 1610, professà al convent de santa Madrona fra Francisco Canales, antic monjo de Montserrat. Dóna la notícia Jeroni Pujades en el seu Dietari. Hem de creure, per raons cronològiques, que aquest Francisco Canales és fra Francisco Núñez Fénix de Canales, frare servita nascut a Talavera de la Reina. Les notícies biogràfiques que en trobem són als seus escrits, on a vegades parla de la seva infància i joventut.

Va estudiar gramàtica al Col·legi de la Companyia de Jesús de Talavera, on essent estudiant l'any 1594 va convertir al cristianisme un vell comerciant turc, i el batejà. Deuria viure el problema multicultural amb molta preocupació, perquè l'any 1605 envià tot un memorial al rei Felip III on exposava la seva percepció del problema morisc, i demanava sense embuts al rei que els expulsés «si no queria verse con ellos en grandes trabajos muy presto.» El fet curiós no és que escrigués un memorial, perquè eren molts els intel·lectuals i lletrats «arbitristes» que es consideraven capacitats per aconsellar a la Corona; el fet curiós és que el rei se l'escoltà, i el féu portar a Madrid per exposar-li les seves teories, i d'aquesta relació sorgí una amistat

87. ADB, *Registra Communium*, vol. 76 (1616-1618), f. 120 r.

duradora. En les aprovacions dels seus llibres es tracta a fra Francisco com a «venerable y amat de la real Magestad.»

A Catalunya, ingressà al monestir de Montserrat, però en sortí per professar l'any 1610 als Servites. Un cop a l'Orde, fra Francisco destacà en primer lloc pels seus escrits, essent presentat en teologia, però també per les seves cures miraculoses, la seva taumatúrgia, fins el punt que «van los camins de Santa Madrona plens dies feyners y de festa.»⁸⁸

La primera obra que publicà fra Francisco és *Israel libertada*,⁸⁹ escrita l'any 1612. Va compondre aquesta obra per encàrrec del provincial fra Jeroni Nogués per a «las muy religiosas y devotas señoras monjas del santo convento de Murviedro, nuestras hermanas» per a les seves estones de meditació. Aquesta obra té un pròleg bastant «sucós» entre d'altres motius perquè va ser parcialment censurat i inclòs en l'Index de Llibres Prohibits per la citació d'un exemple d'un frare dominic, que al seu torn interpretava més del compte les voluntats i desitjos de la Mare de Déu. En tot cas va ser censurat més aviat per excés de pietisme que no pas per altra cosa.⁹⁰ També en aquest pròleg hi ha una bella descripció de l'emblema o escut dels Servents de Maria, que comença amb la frase «Tienen las dichas armas nuestras aquella M. y S. que quiere dezir Siervos de María: porque esse es nuestro nombre y apellido, de que nos preciamos y honramos muchissimo».

Després vindrien dos petits sermons escrits l'any 1614 sobre la Mare de Déu de Magallón, imatge a la qual fra Francisco tenia molta devoció, i dedicats a la senyora Magdalena Justa de Copons i al seus fills, benefactors seus⁹¹ i en gran estima, pel que es desprèn de la

88. «Divendres a 24 [de desembre de 1610] lo frare o monjo de Montserrat fray Francisco Canales, se'n vingué y prengué lo hàbit dels Servitas en Santa Madrona. Fa infinidas curas miraculosas senyant la gent; donant-los pa y aygua beneyta y tocant a alguns curan de totes malalties, los que y van ab fe, salvo los malalts de mal francès. Van los camins de Santa Madrona plens dies feyners y de festa. Ma muller, la Salvadora Pujades y Bernat, mon fill, veren un miracle [a una] ciega y tulida de un bras.» *Dietari de Jeroni Pujades* volum II, p. 186.

89. Fra Francisco FÉNIX DE CANALES (OSM), *Israel libertada y explicación del psalmo ciento y treze*, Barcelona, Sebastià Mathevat, 1612.

90. *Index librorum prohibitorum et expurgatum Illm. ac R. D. D. Bernardi de Sandoval*, Genevæ : sumptibus Iacobi Crispini 1619, p. 854.

91. Fra Francisco FÉNIX DE CANALES (OSM), *Sermón de la conversión y lagrimas de Santa Maria Magdalena y historia de Santa Maria de Magallon*, Zaragoza, Juan de Lanaja y Quertanet, 1614; Fra Francisco FÉNIX DE CANALES (OSM), *Historia del*

dedicatòria.⁹² En seguirà, l'any 1619, els *Abusos de carnestollendas*,⁹³ dedicada a denunciar els abusos que es cometien a Barcelona durant els dies de Carnestoltes.

La fama de predicador de fra Francisco no passà per ull a la resta de l'Orde, i l'any 1620 fou enviat al convent de San Dionís de Milà, on publicà uns sermons al Santíssim Sagrament⁹⁴. Més tard va anar a Gènova i Marsella. Morí l'any 1625.⁹⁵

Fra Francisco era un acèrrim defensor de la Immaculada Concepció de Maria. A l'Arxiu Històric de l'Orde, a Roma, se'n conserva una obra manuscrita titulada *Milagros raros antiguos y modernos de la Immaculada concepcion de Nra Senora*, un recopilatori d'exemples o experiències miraculoses, unes quantes succeïdes a Barcelona, promogudes per la intercessió de la Mare de Déu, invocada sota aquesta devoció.⁹⁶

L'altra protagonista d'aquesta època fou fra Onofre Salt. Va néixer l'any 1569, valencià d'origen, com ell mateix ho diu en més d'una ocasió. Va professar l'any 1597 al convent trinitari del Remei de València i va fer estudis als convents de Vilafranca del Penedès i Barcelona, per després tornar al seu lloc d'origen. Aleshores destacà com a cronista i historiador, i va escriure una biografia del Venerable fra Francesc Davon, trinitari. Va assolir el càrrec de presentat en teologia.⁹⁷

Sortí dels Trinitaris i professà als Servites, potser per contacte

---

milagroso aparecimiento y venida de la santa imagen de nuestra Señora de Magallón, a la santa casa deste nombre, donde oy esta, Zaragoza, Juan de Lanaja y Quartanet, 1614.

92. «Las obligaciones que tengo a la nobilissima casa de los Copones [per Copons], tan conocida en todo el Principado de Cataluña [...] me obligan a que la estime y reconozca en qualquier parte que me halle por protectora y señora mía».

93. Fra Francisco FÈNIX DE CANALES (OSM), *Abusos tollendos de las Carnestollendas*, Barcelona, Sebastià Mathevat, 1619.

94. Fra Francisco FÈNIX DE CANALES (OSM), *Sermón de el mandato y Sanctissimo Sacramento hecho el Jueves Santo de 1620 a instancia de la Nación Española en Alexandria*, Milan, Marco Tulio Malatesta, 1620.

95. Fra Alessio M. ROSSI (OSM), *Manuale...* p. 411

96. Fra Pier Giorgio M. DI DOMENICO (OSM) (ed.), *Fonti storico-spirituali dei Servi di Santa Maria III/2*, Roma, 2008.

97. Vicente XIMENO, *Escritores del Reyno de Valencia, cronológicamente ordenados*, I, Valencia, en la Oficina de Joseph Estevan Dolz 1747, p. 288-289. Aquesta obra és la base d'altres posteriors com l'article dedicat a Fra Onofre Salt dins la *Bibliografía Eclesiástica Completa* d'en Castellanos de Losada.

amb el convent del Peu de la Creu de València. Quan l'any 1610 es funda el convent de Sant Marçal, situat a Marçà, el nomenarien prior de la nova comunitat.⁹⁸ L'any 1612 es troba a Quart de les Valls i és un dels frares que rep el nou convent i organitza la nova comunitat.

Fra Onofre es dedicà no només a l'organització de l'Orde, sinó també a la cultura. Calia donar una mica de relleu i categoria a les noves fundacions, i donar a entendre la importància dels Servites en el món. En certa manera, va iniciar la tasca de propaganda i bona premsa de l'Orde. Tal i com diria fra Francisco Fénix de Canales «el no menos docto que religioso y Reverendo Padre fr. Honofre Salt, valenciano meritissimo⁹⁹.» Per això l'any 1611 escriu *Epítome de la milagrosa fundacion de la sagrada Orden Mendicante de los Siervos de Nuestra Señora*, un manual d'història dels Servites, el primer en llengua castellana, dirigit a tothom, frares i seglars que volguessin informar-se dels progressos de la nostra història.¹⁰⁰

En el pròleg de l'obra, que fra Onofre Salt dedica a la Mare de Déu, hi ha tot una declaració d'orgull valencià, i una defensa encoratjada de la devoció a la Immaculada Concepció de Maria.¹⁰¹

També gràcies a aquesta obra sabem de costums o pràctiques pietoses que feien els Servites en aquell temps. Una d'elles, destacada pel mateix fra Onofre com a pròpia, «que se guarda en toda Nuestra Orden y muy particularmente en España», és oferir una corona de flors a la Mare de Déu després de les completes de Dissabte Sant, com a primer obsequi de la Pasqua.

98. Vicente LORENTE PÉREZ, «Relación... p. 216.

99. Fra FRANCISCO FÉNIX DE CANALES (OSM), *Israel libertada...*

100. Fra Onofre SALT (OSM), *Epítome de la milagrosa fundación de la sagrada orden mendicante de los Siervos de Nuestra Señora*, Barcelona, Casa de Joan Amello, 1611.

101. «Mas, que si la nación valenciana, tan alabada de todo el mundo (y con razón) os tiene tan singular devoción, que fue de las primeras que publicaron y defendieron públicamente vuestra immaculada y limpia Concepción, y con públicos edictos y pregones reales mandó guardar solemnísimamente esta fiesta; y donde en aquella piíssima y religioíssima ciudad se atraviessa vuestro santo nombre, le honran y veneran con el amor y effecto que pueden y saben. En testimonio de lo qual ay tanta imagenes vuestras milagrosamente aparecidas desde los tiempos antiguos hasta los nuestros, a las quales los fieles acuden ha implorar vuestro divino auxilio. Siendo yo valenciano, que quenta diera en esta ocasión, si no acudiera a reconocer y cumplir con esta precissa obligacón que como hijo de esta nación tan vuestra os tengo?» Fra Onofre SALT (OSM), *Epítome...*

Por la memoria dicha de aver recebido el hábito nuestros primeros Padres en Sábado Santo, todos los conventos, aunque aya en ellos muy pocos religiosos, presentan a la Virgen nuestra Señora una guirnalda de flores o una corona de toda la Religión y se la ponen sobre su bendita cabeça. [...] Con esta ceremonia tan santa y tan religiosamente guardada se confirma todo lo que avemos dicho a cerca del título que nuestra sagrada Religión tiene llamándose Orden de los Siervos de Maria, y assí mesmo se prueba la verdad de avernos dado el hábito la Reyna de los Ángeles Señora nuestra.¹⁰²

L'any 1612, essent fra Onofre prior de Marçà, va comprar uns terrenys a la propera vila de Falset per a edificar un convent servita però la fundació no tingué èxit.¹⁰³ Poc després, aquell mateix any, fra Onofre és nomenat prior de Santa Madrona.

L'EXPANSIÓ DE L'ORDE DEL SEGLE XVIII. ELS ÚLTIMS CONVENTS DE LA PROVÍNCIA

El 26 de maig del 1605 els Servites demanen al bisbe de Girona, Mons. Francisco Arévalo de Zuazo, llicència per a fundar un convent. La demanà fra Plàcid de Còrdova, en representació de fra Antoni de Sosa, provincial de Barcelona.¹⁰⁴ L'any següent fou confiada a l'Orde l'ermita de Santa Maria de Gràcia, situada dins les antigues ruïnes d'Empúries i feta construir pels ducs de Cardona. S'encomanà la fundació d'un convent a fra Manuel Rodríguez, possiblement «l'altre Rodríguez» que anomena fra Francesc Epifani Cedó a la seva crònica, i que deuria formar part de la primera comunitat de set primers frares de Santa Madrona.¹⁰⁵

Aquell any 1609, Joan de Cardona fa donació plena del convent de la Visitació de Sant Boi als Servites, els quals fins llavors només

102. Fra Onofre SALT (OSM), *Epítome...* p. 95-100.

103. Vicente LORENTE PÉREZ, «Fray Onofre Salt. Biografía de un mariólogo e historiador de la familia servita», dins *Boletín Servitas* 5, Madrid, 2000.

104. Marc SUREDA I JUBANY, *La Congregació dels Dolors de Besalú*, Besalú 1999, p. 53.

105. Narcís FELIU DE LA PEÑA I FARELL, *Anales de Cataluña*, III, p. 229. Fra Franco Andrea DAL PINO (OSM) (ed.), *Fonti storico-spirituali...* doc. 1423.

tenien en comanda. Signà l'acord fra Francesc López, nomenat prior pel provincial fra Manuel Suárez.¹⁰⁶

El 27 de maig de 1612, l'Orde rep un convent i església dedicats al Sant Sepulcre, a Quart de les Valls, donats per Luis Ferrer i Próxita, comte d'Almenara i baró de Quart, amb tot de censals que en permetien la manutenció.¹⁰⁷ Finalment, els Servites havien assolit l'objectiu d'establir dues comunitats de frares, a Barcelona i València, i al de Barcelona se li treia el pes d'haver de preocupar-se per les fundacions femenines valencianes. Reberen el convent, en nom de tot l'Orde, fra Francesc Ribes i fra Onofre Salt.¹⁰⁸ La nova església del convent es va edificar segons la traça de fra Jacint Salvador, que va ser provincial i alhora prior del convent de Quart.

També l'any 1612, per generositat de Miguel Valterra, senyor del castell de Montalt (València) i per obra de fra Agustí Ribes és entregat a l'Orde un seguit de possessions perquè edificuin un convent, i ajudin a l'organització de la vila de Montán després de l'expulsió dels moriscos l'any 1609.¹⁰⁹ Llavors només quedarien per a fundar els convents de Bolea (1635) i Banyoles (1638) per a configurar la totalitat de la província servita de Catalunya.

Tot i la llunyania entre els nous convents hi havia un fort vincle que els feia dependre espiritualment de Barcelona, convertida en el nou centre neuràlgic de la província «Santa Madrona, cabeza nuestra en este Principado de Cathaluña.»¹¹⁰ Ho corrobora el fet que els primers priors de cadascun dels nous convents procedeixen del convent de Santa Madrona, i molts d'aquests priors ja els coneixem perquè són els frares que es reuniren en el capítol provincial de Barcelona de l'any 1609.

L'any 1612 també trobem documentat per primera vegada el noviciat dels Servites, situat dins les muralles de Barcelona i que va prendre el nom del Beat Felip Benici. Segurament estigué instal·lat en aquelles propietats del carrer de Mossèn Borra adquirides l'any

106. Carles MARTÍ I VILA, *Notes històriques...* p. 62-63.

107. José QUERALT DIANA, *Convento del Pie de la Cruz y Santo Sepulcro de Quart de les Valls*, Ayuntamiento de Quart de les Valls, 2008, p. 17.

108. Fra Franco Andrea DAL PINO (OSM) (ed.), *Fonti storico-spirituali...* doc. 1425.

109. Valeriano HERRERO HERRERO, *La villa de Montán*, Segorbe, 1971, p. 107-116.

110. Fra Francisco FÉNIX DE CANALES (OSM), *Israel libertada...*

1602. Tenia propietats, com ho demostra un decret del Prior General que prohibia vendre les possessions immobles que pertanyien al col·legi. També s'estipulà que tots els ingressos que rebés el prior fruit d'almoines fossin emprats en la manutenció del col·legi i dels novicis.¹¹¹

La relació dels frares servites de la Província per a aquest moment (1612) reflecteix un total de 76 a tot Catalunya:

Santa Madrona, sumant el convent i el noviciat, 26
 La Visitació de Sant Boi de Llobregat, 8
 Santa Maria de Bell-lloc, 10
 Sant Llorenç de Vila-rodona, 8
 Santa Maria de Gràcia d'Empúries, 14
 Sant Marçal de Marçà, 10.¹¹²

L'EXPULSIÓ DE SANTA MADRONA. L'ESTATGE AL COL·LEGI DE SANT FELIP BENICI (1618-1626)

La primera etapa de la història servita de Barcelona s'acabà amb la seva expulsió fulminant del convent de Santa Madrona. Aquesta és una fita que marcà molt la història del naixent Orde. Sap greu que la documentació deixi tan mal parada la comunitat de Santa Madrona, tenint en compte que potser varen realitzar moltes bones obres de les quals no ha quedat constància documental. La duresa de les acusacions, però, contra els Servites i la seva expulsió de Santa Madrona han transcendit més i no podem obviar aquest fet.

L'expulsió té l'origen en l'enemistat crua que existia entre els Servites i el bisbe de Barcelona, Mons. Lluís Sans. Tot està relatat en els Dietaris del Consell de Cent que es troben manuscrits a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.¹¹³ És el Bisbe qui s'adreça al Consell de Cent per demanar l'expulsió, fent pressió amb tota mena d'arguments que per desgràcia no han quedat registrats:

111. Fra Damian M. CHARBONEAU (OSM), «The Servites... p. 11

112. Vicente LORENTE PÉREZ, «Historia de los Siervos de Maria en España. Segunda fase: 1603-1835», dins *Boletín Servitas* 24, Madrid, abril-juny, 2006.

113. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Dietaris del Consell de Cent 1B II, 127 (anys 1617-1618), f. 113-115.

[expulsant los dits frares] en assó farian [los Consellers] un gran servey a Nostre Senyor Déu y a la gloriosa Santa Madrona, significant les moltes rahons y causes que el movian [al Bisbe] a haverho de dir ab tan gran instància.

El Consell de Cent va tenir moltíssima recança a expulsar els Servites. Era una decisió molt incòmoda i la documentació traspua un cert desànim per part dels Consellers a l'hora de fer-la acomplir. En poques paraules, els sabia greu (a més del trasbals que representava buscar nous custodis per a Santa Madrona). Per això inicialment respongueren al Bisbe que ho plantejarien a tot el Consell de Cent i li donarien resposta «per esser negoci tan arduo que los Magnífichs Consellers no volien intentarho sens primer donar raho de tot al present Consell.» Però no es prengué cap decisió immediata. Potser és per això que s'insisteix tant en la pressió del bisbe Lluís Sanç, com volent justificar l'expulsió com «a puras instancias del Bisbe Dn. Lluís Sans,» tal i com ho descriu Esteve Gilabert Bruniquer, síndic de Barcelona, que era present en el moment de l'expulsió dels frares, quan redactà el famós Ceremonial del Consell de Cent, *vulgo* les Rúbriques de Bruniquer.¹¹⁴

Passats cinc mesos, però, pensant-se potser que l'afer s'hauria apaivagat, els Consellers s'adrecen al Bisbe demanant rogatives contra les epidèmies de pesta que assolaven en aquell moment Barcelona, petició que és resposta amb una frase contundent:

Prou pesta tenia la Ciutat de Barcelona, pus sufria que dits frares [Servites] estiguessen en la iglesia de Santa Madrona; y que sempre que y estarian, Nostre Señor estaria irat contra aquesta Ciutat.

La frase no està gens malament venint d'un prelat. Després arribaren les amenaces en veure que el Consell de Cent no s'atrevia a actuar i «pus se distenia tant dit negoci, sa senyoria [el Bisbe] faria

114. «A 9 de juliol 1618, en ma de deliberacions, y en lo dietari apar, com a puras instancias del Bisbe Lluís Sanç foren trets los PP. Servitas del Monastyr de Santa Madrona de Monjuich, y passaren a habitarlo los PP. Capuchins, y revocada la comanda dit die al manual inventari de les coses del Sanctuari de Santa Madrona, restituhidas per los PP. Servitas, y a 10 de dit lo comanaren als Beneficis de Sant Sever.» *Ceremonial dels Magnífichs...* III, p. 102.

traurer les sanctas relíquias de la Benaventurada Santa Madrona y de altres sancts que són en aquella iglesia, perquè no era just estiguessen en poder de dits frares.»

Desconeixem els motius que mogueren el Bisbe a actuar d'aquesta manera. És possible que la falta de disciplina dels frares fos tan gran que se'n forcéssin l'expulsió? Potser sí, però sorprèn una decisió tan radical a uns problemes que són competència interna de l'Orde. També sorprèn que el Dietari del Consell de Cent hagués tingut recança d'apuntar els motius, atès que és una crònica oficial que es fa càrrec de tots els esdeveniments que afecten el govern de Barcelona, independentment del seu tarannà o delicadesa. Fos com fos, la decisió s'havia pres, i la tarda del 9 de juliol de 1618 s'expulsà els Servites de Santa Madrona.

E lo mateix dia, après [de] dinar, los Magnífichs Consellers, tots sinch arribats a la casa de Santa Madrona, ensemps ab vuit persones, dos de cada estament del Consell de Cent nomenats per dits Senyors Consellers per aquest negoci, ajustats en lo reffetor de dita casa cridaren al Reverent Vicari Provincial y al Prior y demás frares de dita casa, los quals a so de campana per orde del Prior acudiren; y en presentia de tots los Magnífichs Consellers los explicà com lo Consell de Cent celebrat lo dia present havia deliberat revocar la comanda, com la havia revocada de la present casa e iglesia que ells, dits religiosos, tenien per la Ciutat [...]

El dietari exposa la reacció de la comunitat de frares, que, lògicament, suplicaren poder-se quedar a Santa Madrona i imploraren al Consell de Cent s'ho repensés.

Lo Reverent Vicari Provincial, Prior y altres pares, ab submissió y sentiment suplicaren a dits Magnífichs Consellers [que] ressolguessen sobreseure aquesta cosa per alguns dies, tenint confiansa que lo savi Consell de Cent, millor informat restaria satisfet de llur llicentia si algunas quexas tenian dells, llastimantse de llur pobresa porque no sabian hont anar, dient totas aquestas paraulas de molt gran desconsolació.

A més del decret d'expulsió, que va llegir Esteve Gilabert Bruniquer, se'ls va llegir una ordre del Bisbe per la qual es prohibia als Servites, sota pena d'excomunió, de celebrar Missa, confessar,

predicar i demanar almoines fora de les seves cases, ja que se'ls revocaven totes aquestes llicències.

Com que el panorama no podia ser més desolador, els Consellers resolgueren ajudar econòmicament els frares perquè fos menys dolorosa l'expulsió; i reunits en un racó del refetó acordaren de donar vint rals a cada frare. Utilitzaren Esteve Gilabert Bruniquer com a interlocutor, perquè pel que es dedueix tenia do de paraula i comunicà als Servites la decisió final de l'expulsió.

Sen foren del dit reffetor los dits religiosos, encontinent los dits sinch Consellers ab la vuytena platicaren aquest. Finalment ab consell y parer de la vuitena, tots conformes resolgueren que fos complerta la delliberatio del Consell emperó que als dits Religiosos sels podia y devia donar, com de fet delliberaren, sels donás a cada hu dells vint reals pera mes aconsolarlos y animarlos a que ab bon conort se despedissen de la casa, y ordenaren a dit Esteve Gilabert Bruniquer, com a síndich que és de la Ciutat, anás als dits religiosos, que eran fora esperant la resposta, hils la donás ab les millors paraules que sabiga, com de fet aná hils referí lo que los Magnífichs Consellers havian resolt, que era que sen anassen hi s'acomodassen hont millor podian, y prengueren los vint reals dientlos que los Magnífichs Consellers no entremetian si tenian culpa o no, que assó era cosa de los superiors.

El Consell de Cent féu venir preveres del Col·legi de Sant Sever perquè rebessin les claus de l'ermita, de forma provisional, mentre es buscaven nous custodis. Fra Onofre Bertran, frare servita i sagristà, donà totes les claus de l'església. Els frares encara reclamarien alguns béns immobles que els pertanyien i que es varen descuidar amb les presses de l'expulsió, i el 12 de juliol del 1618 un delegat dels Consell els hi tornà.¹¹⁵

L'expulsió dels Servites fou prou sonada, no només a Barcelona, sinó més enllà de les fronteres nacionals. Per part de Roma, el Prior General dels Servites, fra Baltassare Bolognetti († 1624), va adreçar una carta al Consell de Cent, on expressava el seu disgust, datada el 4 d'agost del 1618, sense gaire reacció per part de les autoritats locals. Els frares dugueren la causa a Roma, on la resolgué el Mestre General

115. Francesc CARRERAS I CANDI, «Lo Montjuich...», p. 300.

dels Franciscans, fra Benigne de Gènova, amb sentència favorable als Servites. No hi hagué, però, cap reacció a Barcelona. També altres ordes religiosos es feren ressò de l'expulsió, com era el cas dels Agustins Recolectes. Quan el Consell de Cent anà a cercar-los perquè es fessin càrrec de l'ermita de Santa Madrona, aquests volgueren aclarir, abans d'iniciar qualsevol tràmit, el perquè de l'expulsió.¹¹⁶ Els Consellers tingueren molts problemes per trobar nous custodis per a Santa Madrona. Trucaren a la porta de diversos ordes i no va ser fins passat un any que els Caputxins acceptaren de nou la comanda de l'ermita.

Un cop fora de Santa Madrona, la comunitat de frares Servites va instal·lar-se dins la ciutat, «para vivir como vivieron en un colegio que [en] ella tenían, cuyo patrón era Sant Felipe, en la calle que entonces se llamava de Gingole y otrora dezimos Jutglar».¹¹⁷ Es fa referència al noviciat, situat al carrer Elisabets, situat si fa no fa davant la façana de l'actual convent del Bonsuccés.

En aquesta llar sofriren algunes incomoditats a causa de les reduïdes dimensions del local, puix que pel que s'interpreta de la documentació es tractava d'un simple domicili particular rehabilitat com a convent. Tingueren, a més, un problema econòmic seriós, perquè havien perdut els ingressos que els proporcionaven els casaments i els funerals de Santa Madrona, a més de la prohibició de recaptar almoines fora del convent, per la qual cosa demanaren llicència per a demanar caritat. Els fou concedida el 5 de desembre del 1618, i l'anaren renovant periòdicament.¹¹⁸

A l'estatge de Sant Felip, però, no tot varen ser disgustos. Els Servites no es varen donar per vençuts, i fins hi tot varen treure bé del mal. N'era prior fra Onofre Salt i provincial fra Teodor Cardoso. Encara que el col·legi de Sant Felip fos molt petit estava almenys dins les muralles de Barcelona, i aquesta ubicació els va permetre un contacte més directe amb la gent. Pot semblar una hipòtesi eixelebrada, però el fet d'estar-se dins la ciutat sembla com si hagués endolcit el comportament dels frares, com si el fet d'haver baixat de la muntanya servís per a esborrar la imatge de comunitat esquerpa i solitària i revestir-la d'una altra, aquest cop de senzillesa i proximitat.

116. Francesc CARRERAS I CANDI, «Lo Montjuich...», p. 301.

117. Pere SERRA I POSTIUS, *Historia Eclesiástica...*, volum 7, f. 20 i suc.

118. ADB. *Registra Communium*, v. 77 (1618-1619), f. 214, 225, v. 78 (1619-1625) f. 54.

Així, doncs, el mateix any 1618 els frares erigiren un altar a una imatge de Santa Maria, el qual batejaren sota l'advocació del Bon Succés, imatge que ben aviat es va guanyar la devoció de molts barcelonins, i «por la qual Dios obró tantos milagros, que ya la capilla era pequeña para colgar los votos que le ofrecían». Tant va ser així que es va posar el convent sota l'advocació del Bonsuccés.¹¹⁹

No sabem a què es déu l'advocació de la Mare de Déu del Bonsuccés. No sabem si es tracta d'un «bon succés» en concret, algun fet extraordinari que es volgués festejar i rememorar i que el seu record acabés donant nom a l'advocació mariana. És, però, més versemblant considerar que l'advocació del Bonsuccés és la mateixa que tan sols deu anys abans van «descobrir» dos germans «obregons» i que van instal·lar a l'església de l'Hospital del Bonsuccés de Madrid, la primera església d'aquesta advocació a Espanya. Probablement aquesta església sigui la mare i inspiradora de la resta d'esglésies d'aquesta mateixa advocació.

Ens expliquen la història de la troballa de la imatge el cronista Jeroni Quintana i d'altres autors del segle XVII. Gabriel de Fontanet i Guillermo Martínez Rigola, seguidors de Bernardino de Obregón, van anar a Roma per aconseguir del papa l'aprovació de la congregació de *Hermanos Mínimos siervos de los pobres*, dedicada a la cura i vetlla de malalts. Quan passaren per unes muntanyes del bisbat de Tortosa, a causa d'una tempesta sobtada, van refugiar-se en una antiga construcció abandonada, on descobriren una imatge de la Mare de Déu. No sabent a qui pertanyia i davant de la desconeixença dels habitants de la contrada, se l'emportaren de viatge cap a Roma. Un cop allà, el papa Pau V els rebé, aprovà els estatuts de la nova congregació, els felicità per la tasca realitzada, i el mateix papa beneí la imatge trobada amb l'advocació del Bon Succés, rememorant l'alegre fet de la fundació de la congregació.¹²⁰ Ens quedarà la

119. Vicente LORENTE PÉREZ, «Relación...

120. «En él [el Hospital] se venera una santa imagen con invocación de nuestra Señora del Buen sucesso de talla pequeña, y de mucha devoción, tráxola por los años de mil y seiscientos y siete, a veinte y ocho de março, el hermano Gabriel de Fontanete, de la Congregación de los Siervos de los Pobres, de un humilladero del Reyno de Aragón. Colocóla en este hospital en quatro de julio de mil y seiscientos y once; es grande el concurso y frecuencia de los fieles, y infinitas las maravillas que la Magestad Divina obra por su devoción, como lo testifican las memorias, ofrendas y lámparas de plata que la piedad de las personas agradecidas le han ofrecido.» Jeronimo de

incògnita de saber per què els frares Servites triaren aquesta devoció mariana per donar nom al nou convent de Barcelona.

Tornant al contacte entre els frares i els barcelonins, fruit d'aquesta relació fructífera amb els seglars els Servites van demanar al Bisbe l'oportuna llicència, transcrita a l'apèndix, per fundar, l'11 de gener del 1619, una Confraria de l'Hàbit, «una perpetua confraria sots nom i protecció de Nostra Sra. del Bon succés en lo convent de los frares Servites de Nostra Sra. situat al carrer qui va [al convent dels] Àngels o Peu de la Creu.» A més de la llicència es féu un manament episcopal en el qual s'ordenava a tots els rectors la difusió de la notícia a les seves esglésies, perquè tothom se n'assabentés.¹²¹

QUINTANA, *A la Muy antigua noble y coronada Villa de Madrid. Historia de su antigüedad, nobleza y grandeza*, Madrid, en la Imprenta del Reyno, 1629, fol. 445 vuelto.

«Fueron los dichos inventores deste bien escondido, los Hermanos Gabriel de Fontanet, natural de la ilustrissima ciudad de Barcelona, y Guillermo Martinez Rigola, natural de la muy noble ciudad de Lerida, ambos de la Hermandad, dedicada a la cura y servicio de los pobres que fundó con piadosa hospitalidad el Hermano Bernardino de Obregon, que despreció el honor del Habito y Orden Militar de Santiago por ser humilde siervo de los pobres de Cristo. [...] Joseph RUIZ DE ALTABLE, *Historia de la milagrosa imagen de Nuestra Señora del Buen Sucesso, colocada en el Hospital Real de la Corte de la muy noble y coronada Villa de Madrid*, Madrid, por Diego Diaz de la Carrera, 1641, fol. 2 i succ.

«La milagrosa imagen de Nuestra Señora del Buen Suceso, que se venera en el Hospital de la corte, fué hallada por dos hermanos de los que asisten a su administración, Gabriel Fontanes y Guillermo Martínez Pigola, en un antiguo humilladero labrado en un peñasco, entre la Juna y Traiquera, lugares del obispado de Tortosa, a donde acaso se recogieron huyendo de una tormentosa lluvia; llamábanla allí Nuestra Señora del Cautivo y del Humilladero; lleváronla a Roma, donde iban a tratar de su nueva Orden, y el papa Paulo V puso a la imagen el titulo del Buen Suceso, dándosele bueno a los Hermanos, que la llevaban por abogada; vueltos a Madrid, donde entraron a veintiocho de marzo de 1607, con la santa imagen, y habiendo recibido la insignia de la Cruz morada todos los de esta Religión, como se ha dicho, dispusieron la colocación de la divina imagen en el Hospital de la corte, la cual fué a cuatro o seis de julio de este año, como refieren Jerónimo de la Quintana y el maestro José Ruiz de Atable [...]». Antonio de LEÓN PINELO, *Anales de Madrid de León Pinelo. Reinado de Felipe III. Años 1598 a 1621. Edición y estudio crítico del manuscrito número 1255 de la Biblioteca Nacional por Ricardo Martorell Téllez-Girón*, Madrid, Estanislao Maestre, 1931, p. 93-94; *Guía para visitar los Santuarios Marianos de Madrid*, Madrid, Encuentro, 1991, p. 92-94.

121. ADB. *Registra Communium*, v. 77 (1618-1619) f. 229.

Les confraries de l'hàbit eren les organitzacions de seglars vinculades a l'Orde dels Servents de Maria. El seu origen és molt antic, i es remunta pràcticament a la fundació de l'Orde allà a la Florència del segle XIII. No oblidem mai que els mateixos Set Sants Fundadors eren seglars, i la seva devoció a la Mare de Déu va desenvolupar-se dins una confraria de mercaders i nobles florentins. L'origen marcadament seglar de l'Orde va fer que des de bon principi els Servites se'n preocupessin, en tinguessin molta cura i els acollissin per fundar societats i confraries pietoses pròpies, que eren anomenades popularment «confraries de l'hàbit», perquè la característica més vistosa era que vestien un hàbit semblant al dels frares. La fórmula de les confraries de l'hàbit s'estengué per tot el món al principi del segle XVII. L'any 1604, el papa Climent VIII els concedí un seguit d'indulgències, però fou el papa Pau V, el 14 de febrer del 1607, qui concedí el grup més nombrós d'indulgències, i disposà que els Servites tinguessin facultat per a erigir canònicament confraries de l'hàbit en els seus convents d'arreu del món.¹²²

Les característiques d'aquestes confraries, explicades breument, eren que els seglars s'inscrivien en un llibre, es reunien de tant en tant per resar i escoltar plàtiques dels frares, compartien una mateixa devoció envers la Mare de Déu (en el cas de Barcelona a la del Bonsuccés) i per la festa de la titular es reunien, es vestien amb l'hàbit i feien festa gran. També amb els diners que recaptaven de les almoines i quotes feien donatius a gent necessitada, com per exemple el pagament cada any d'un dot de cinquanta sous a dues donzelles pobres.¹²³ Aquest costum va ser heretat de la Confraria de Santa Madrona, perquè sabem que quan va ser fundada l'any 1564, la Confraria portava incorporat un benifet de vint-i-sis lliures anyals destinades a donar dot a una donzella pobre.¹²⁴

No s'ha de confondre, però, aquesta confraria de l'hàbit amb les posteriors Congregacions dels Dolors. Tot i que de ben segur els primers confreres devien tenir una devoció especial a la Mare de Déu dels Dolors, aquest no n'era l'element exclusiu i definitori. A més és probable que no resessin exercicis pietosos d'aquesta advocació com ara la Corona Dolorosa. Senzillament eren els seglars dirigits

122. Fra Alessio M. ROSSI (OSM), *Manuale di storia...* p. 445-446.

123. Vicente LORENTE PÉREZ, «Relación...

124. Francesc CARRERAS I CANDI, «Lo Montjuich... p. 294.

espiritualment pels frares Servites, sense més ni menys.

El contacte més directe amb els seglars va permetre difondre els costums i les tradicions de l'Orde, i això també inclou el culte als sants i beats propis. L'any 1619, essent prior del convent de Barcelona fra Onofre Salt, es va bastir un altar en honor de Pelegrí Laziosi, beatificat l'any 1609, un dels sants més carismàtics de l'Orde, advocat contra la lepra i altres malalties cutànies.¹²⁵ D'aquesta imatge, que suposem que es devia traslladar al nou convent del Bonsuccés, Pere Serra i Postius en deia que era molt miraculosa.¹²⁶ S'ha de tenir present que Catalunya va ser molt castigada al segle XVII per rebrots de pesta i altres epidèmies, i per tant la difusió de sant Pelegrí va ser molt ràpida i va arribar a gairebé tots els racons del Principat. Finalment, l'any 1622 trobem documentat en el convent del Bonsuccés un altar a Santa Juliana Falconieri, i els Servites feren imprimir uns goigs per a ser cantats en lloança de la Santa.¹²⁷

Possiblement aquestes noves devocions i l'afecte dels barcelonins envers els frares va provocar que la parròquia de Santa Maria del Pi, sempre tant gelosa que es fundessin noves cases de religiosos, tolerés la presència del conventet servita. El mateix any 1619 firmaren una concòrdia amb els Servites, per la qual els frares rebien permís per obrir l'església, tenir cementiri i passar la bacina de les ànimes del purgatori, excepte els dies de Nadal, i per la festa del Bonsuccés, la festa titular.¹²⁸

Pel que fa a la relació amb la resta de convents de la Província, res no va canviar. Barcelona continuava essent el cap espiritual, i de Barcelona s'irradiava a la resta. En aquest aspecte s'ha de destacar l'esforç continuat de fra Onofre Salt, els seus viatges i les seves

125. Fra Franco Andrea DAL PINO (OSM) (ed.), *Fonti storico-spirituali...* doc. 1667.

126. Pere SERRA I POSTIUS, *Índice de las iglesias, conventos y capillas públicas de dentro y fuera de Barcelona. Ilustrado con sus fundaciones, cuerpos santos, sagradas reliquias y prodigiosas imágenes de Christo, de la Virgen y de los Santos*. AHCB, Ms. A85, p. 14.

127. *Llaors y alabances de la gloriosa y benaventurada verge santa Juliana de Florencia, fundadora de les religioses, monjes y beates de la Sagrada Orde Mendicant de les Serventes y Esclaves de Nostra Señora; la capella de la qual está en lo convent de Nostra Señora del Bon Succés*, Barcelona, en casa de Esteve Liberós, 1622.

128. Arxiu del Pi, Llibre negre p. 161. Esmentat a Joan ROSÀS I REVERTÉ, «Pasado, presente...

gestions. L'any 1620 viatjà a Roma, i d'aquell viatge portà relíquies de Sant Onofre, el sant de la seva onomàstica, les quals aprofità per a escriure'n una biografia.¹²⁹

L'any 1623, fra Onofre Salt escriu una carta al prior general Baltassarre Bolognetti (†1624) publicada per Vicente Lorente. Aquesta carta és un exemple de com deuriem ser les relacions quotidianes entre Roma i Barcelona. Hi exposa les novetats de la Província, entre les quals parla de la reforma que ha fet fer de l'Ofici de la Santa Maria al Peu de la Creu que es resava a tota la Província.

Como de un mínimo y fiel súbdito, suplico a V. P. Muy R. reciba ésta, por la qual le suplico me tenga en su buena gracia y en todas las ocasiones me mande. En lo del estado de la Provincia los portadores y processos diran lo que hay. El Arçobispo de Valencia desea ver corregido el Officio de Nuestra Señora del Pie de la Cruz que a doscientos años le reza esta Provincia, yo lo e echo. V. P. R. sea servido le decrete su V. Nuestro Señor. En Barcelona y enero 13 de 1623.

Muy obediente hijo de V. R. P. Fr. Onofre de Salt.¹³⁰

Un any més tard, el 21 de març del 1624, fruit de la devoció extraordinària de què objecte a Barcelona la imatge de la Mare de Déu del Bonsuccés, fra Onofre regalà a les monges de Santa Anna de Sagunt una imatge «en pedra [de] marbre daurada» de la Mare de Déu per promoure aquesta devoció en terres valencianes; «que sia coneguda sots lo títol e invocació de Mare de Déu dels Bon Succés, sots lo qual títol és alabada y magnificada no sols en el Real Espital [Hospital] de la villa de Madrit, però encara en lo convent de llur religió en la ciutat de Barselona y en altres terres.»¹³¹ A Sagunt, encara s'hi conserva el record de la vinguda de fra Onofre Salt. El frare i la imatge s'hostatjaren a la masia de Can Grau Vell abans de ser entregada a les monges. Aviat rebé una gran veneració, l'any 1632 ja

129. Fra Onofre SALT (OSM), *Historia de la maravillosa vida, angélica conversación y preciosa muerte del glorioso San Onofre, rey, anacoreta y confesor*, Barcelona, Estevan Liberós, 1620.

130. Vicente LORENTE PÉREZ, «Fray Onofre Salt...

131. Josep MARTÍNEZ RONDÁN, *La Mare de Déu del Bon Succés, patrona de Sagunt*, Sagunt, 2003. Apèndix doc. 3.

tenia processó pròpia i poc temps després era proclamada patrona de Sagunt.¹³²

Morí a Barcelona l'any 1626, a l'edat de 57 anys, tot just abans d'iniciar-se les obres de construcció del convent del Bonsuccés.¹³³

LA CONSTRUCCIÓ DEL CONVENT DE NOSTRA SENYORA DEL BONSUCCÉS (1626-1635)

La Providència va voler que un dia tornés a Barcelona Montserrat Navarro, cavaller de les tropes del rei. No en sabem gaire d'aquest personatge, fora que era militar i d'origen plebeu. L'any 1613, va demanar el títol de ciutadà honorat per raó dels mèrits d'haver servit durant quinze anys a l'exèrcit del rei, a Flandes i altres llocs que no especifica. L'avalava el virrei, marquès d'Almazán, que donava fe dels tres requisits que calia acreditar aleshores per accedir a un privilegi com el de ciutadà honorat: la puresa de sang, hisenda suficient i estatus social adequat. Per la seva part, tot i precisar que Navarro tenia un estatus mitjà, el marquès d'Almazán no dubtava a afirmar que creia que la recompensa més adient que el sobirà podia fer als plebeus que el servien a la guerra era precisament el privilegi de ciutadà honorat que el sol·licitant demanava.¹³⁴

L'única font per a conèixer la biografia de Montserrat Navarro eren els escrits de Pere Serra i Postius, per desgràcia perduts quasi tots. És el mateix Pere Serra qui explica, gairebé com un conte, com un dia el cavaller Montserrat Navarro va tornar a Barcelona i desitjava invertir els diners aconseguits en les campanyes militars en un trosset de cel. Com que tampoc deuria tenir una gran fortuna (les armes donaven, però no tant) no va triar un gran convent on fer l'almoïna, perquè aquesta donació quedaria deslluïda, per això caminava per Barcelona i «andava el buen cavellero las iglesias y capillas, conventos y santuarios de dentro y fuera de Barcelona, desseoso de encon-

132. «Guía para visitar los santuarios marianos de Valencia», volum 13 de *María en los pueblos de España*, Madrid, 2000, p. 167. Vicente LORENTE PÉREZ, «Fray Onofre Salt...

133. Vicente LORENTE PÉREZ, «Relación...

134. ACA, *Consell d'Aragó*, lligall 270, doc. 26. Citat a Joan CARRÍO ARUMÍ, «Ascens social i carrera militar a la Catalunya de l'Edat Moderna», dins *Pedralbes* 23 (2003), p. 167-186.

trar alguno de pobre o necesitado donde pudiesse luzir mejor su caridad». ¹³⁵

Trobà per accident l'església dels Pares Servites, instal·lats en les dependències del col·legi de Sant Felip, en una casa «que por lo exterior» no semblava una església, raó que reforça la idea que el col·legi de Sant Felip no deixava de ser una casa particular readaptada. Meravellat de la humilitat dels Servites, Montserrat Navarro va voler pagar un nou edifici perquè els frares estiguessin més còmodes. Eren llavors prior del convent fra Mateu Lopez, i provincial fra Francesc de la Caritat.

Montserrat Navarro comprà les cases de l'actual plaça del Bonsuccés per edificar el convent, aproximadament enfront del col·legi de Sant Felip. L'any 1625, el Consell de Cent dóna 300 lliures als Servites per «construhir una cantonada de pedra picada en lo carrer dels Angels devant dit monastir, la qual cantonada ha de servir per la cantonada de la iglesia nova ha de fer dit convent» i l'any següent els hi donen les llicències per a endegar l'obra. Se'n col·loca la primera pedra el 14 de juny de 1626, amb la presència de les autoritats civils i eclesiàstiques. ¹³⁶

Les obres de la construcció de la nova església i convent prosseguiren a bon ritme fins que l'any 1630 s'esdevingueren una sèrie de fets infaustos que les endarreriren molt. De tot això, en fa crònica Pere Serra i Postius a la *Historia Eclesiàstica*. Primerament, el dia de Corpus d'aquell any uns lladres van robar els diners destinats a la construcció del convent, aprofitant que tothom havia anat a veure la processó. El disgust pel robatori provocà la mort de Montserrat Navarro. L'altra desgràcia s'esdevingué quan aquell mateix any fra

135. BUB, Pere SERRA I POSTIUS, *Historia...* etc. f. 22.

136. «A 29 de abril 1625, lo Consell de Cent delibera donar als PP. del Bonsuccés 300 lliures en adjutori de las obras han de fer en la Iglesia i Casa». *Ceremonial dels Magnífichs...* III, p. 105.

«A 6 de juny 1626, en registre de obreria apar que los Obrers concediren llicencia al Prior y Convent de PP. Servitas de Nostra Sra. del Bonsuccés de esta Ciutat de fer, y construhir una cantonada de pedra picada en los carrer dels Angels devant dit monastir, la qual cantonada ha de servir per la cantonada de la iglesia nova ha de fer dit convent». *Ceremonial dels Magnífichs...* III, p. 156.

«A 14 de juny 1626, havent entrat los Servitas en esta Ciutat principiaren la Iglesia del Bonsuccés, y Montserrat Navarro comprà las Casas pera edificar lo Convent, y lo Bisbe de Barcelona acompanyat dels Consellers posà la primera pedra». *Ceremonial dels Magnífichs...* III, p. 105.

Joan Castara, el tracista de l'església, tingué un accident fatal en la visita d'obres, «cayó de lo mas alto y murió.»

Montserrat Navarro fou sepultat en la nova església del Bonsuccés, on guardaren un retrat seu amb una llegenda a la base que deia, en llatí:

Veritable retrat de D. Montserrat Navarro, Ciutadà Honrat de Barcelona, benefactor insigne d'aquest convent i fundador de la present església de Santa Maria del Bonsuccés de l'Orde dels Frares Servents. Va ser sepultat en aquesta església.¹³⁷

Tot i els contratemps, les obres es reprengueren, si bé a un ritme més lent. L'any 1635 es donà per acabada l'església nova del convent del Bonsuccés, i per a celebrar-ho es traslladà el Santíssim Sagrament de l'antiga església a la nova el dia 4 de març, amb una solemne processó que recordava la del Corpus per l'esplendor. Hi assistiren el bisbe García Gil Manrique (1633?1651), els Consellers i la Comunitat de Sant Maria del Pi.

De la processó de l'any 1635, se'n féu un poema, publicat aquell mateix any com a recordatori del trasllat del Santíssim Sagrament de l'església vella a la nova.¹³⁸ El poema és d'autor desconegut, encara que molt fàcilment podria atribuir-se a Rafael Nogués. D'aquest poema, molt florit per cert, no podem extreure gaire informació, sí emperò els noms de tots els qui portaren alguna vara del tàlem, tots consellers de la Ciutat, i són Jeroni de Navel, Joaquim Desvall, Baldiri Sobias, Jeroni Borràs, Joan de Erill i Pius Galceran Nebot. També es féu una precisa crònica de l'esdeveniment en el Dietari del Consell de Cent.

De les primeres obres que es van fer per a la decoració de l'església del convent, se'n destaca en primer lloc el retaule de l'altar major, realitzat l'any 1639 per l'escultor Domènec Rovira amb ajuda de Joan Aldabó.¹³⁹

137. Andreu Avel·lí Pi i Arimon, *Barcelona antigua y moderna...* I, p. 557.

138. *Sombra y bosquejo del festin solemne que el religioso convento servitano de la Virgen del Buen Suceso, situado en la muy ínclita Ciudad de Barcelona, consagró al Santísimo Sacramento quando se trasladó a la Capilla nueva, a 4 de março año 1635*, Barcelona, Sebastián y Jayme Mathevad, 1635.

139. Joan Bosch i Ballbona, *Agustí Pujol. La culminació de l'escultura renaixentista a Catalunya*, Barcelona, 2009, p. 317-319.

APÈNDIX DOCUMENTAL

Document 1

Goigs de Santa Madrona que cantaven els Servites en època de sequera, quan es reunia la gent a l'ermita per demanar la pluja; recollits l'any 1609, encara que possiblement siguin anteriors.

LLAHORS DE LA GLORIOSA, Y BENAVENTURADA
VERGE Y MÀRTYR SANTA MADRONA

Puix per sernos vós patrona
Déu vos tremeté per mar
gloriosa Santa Madrona
vós nos vullau ajudar.

Foreu de vida esmerada
molt plena de charitat
en virtuts molt senyalada
y en zel de la Christiandat
per lo qual portau corona
Verge y martyr singular &c.

Quant los pagesos imploren
per laygua tant desijada
devant vostre cos sant ploren
les gents ab veu congoxada
sabent que Déu per vós dóna
laygua sens discrepar &c..

Vos sou general remey
contra febres y quartanes
y curau la vostra grey
de dolors y de tercianes
puix la dolorosa dona
en sos parts vos vol cridar &c.

Lo mariner vos reclama
y qualsevol navegant
y en la mar seus acomana
lo que ya se va ofegant
prometent que a Barcelona
vindran per vós visitar &c.

Vostra Iglesia és Santuari
de continua devoció
puix tenint tal Reliquiari
mou los fels a devoció
en ella Iesús perdona
molts peccats per tant orar &c.

La muntanya consagrau
del nomenat Monjuhi
puix en ella consolau
al trist, al pobre y mesquí
favorint tota persona
de quant vos sap demanar &c.

Vós Madrona venturosa
y de molt lliberals mans
vos mostrau santa gloriosa
entrels frares Mendicants
qui són Servents de Madona¹⁴⁰
Reyna del cel, terra y mar &c.

Puix que Déu tant vos abona
Ab les favors que sol dar &c.

Document 2

Processó dels Servents de Maria al sepulcre de Sant Ramon de Penyafort amb motiu de la seva canonització (27-VI-1601).

Dietari de Jeroni Pujades I (edició a cura de Josep Maria Casas Homs), Barcelona, Fundació Salvador Vives i Casajuana, 1975, p. 153.

Dimechres a 27 de juny 1601, los frares conventuals de Santa Madrona, del Orde dels Servitas de Nostra Senyora, anaren a visitar lo sepulcre de Sant Ramon. Anava davant una donzella aportant una figura de Christo crucificat y dos al seu costat, y après alguns minyons y minyones

140. En l'imprès, hi diu *Madrona*, però ho hem de creure una errata d'impremta, perquè santa Madrona no és pas reina del cel i terra, sinó només la Mare de Déu.

com a peregrins. Aprés, un àngel que aportava la creu ab los misteris de la Pasció y tras ell un minyó vestit com a viuda ab manto y les mans plegades representant a Nostra Senyora en la soledat. Aprés, dos verges, Santa Madrona y Santa Eulàlia. Aprés, Santa Catherina màrtir y Santa Madgalena. Aprés Santa Bàrbara y Sancta Lucia. Y aquí venian un fill i una filla meus, Bernat i Madrona, y lo minyó anava ab cota de tela de plata, corona y joells y alas, representant la Fama, y per una trompeta llançava aquestos billets:

En el mundo y para el cielo
llevan, Ramon y Madrona,
de navegantes la corona.

Por Ramon hago mi buelo
y si mil alas nacieran
nada casi o pocas fueran.

Oygan todos mi trompeta
que publica con su son
las grandesas de Ramon.

Subió tan alto Ramon
que no llega mi añafil
a punto que es tan subtil

Y la minyona anava vestida de setí carmesí y guarnició de or ab moltes joies y riquíssima corona, y representava la Justícia. Sobre lo cap y corona aportava un Sant Ramon passant lo mar ab una lletra presa del psalm 84 [14] que deia: Iustitia ante eum ambulavit et posuit in via gressus suos. Al bras dret aportava una lletra que deia: Ius canonicum; al escherra altra que deia: Ius civile. A la mà escherra aportava unes balanças ab la lletra que deia: Executio y llançava un motet que deia:

Ramon y yo somos uno
porque solo soy traslado
de lo que él tanto a guardado.

Aprés venian tres minyons representant Sant Fructuós, Eulogi y Auguri sos diaques, les sendres dels quals estan en Santa Madrona dins una caxeta que està dins de la santa. Anavan ab son pontifical, dalmàtiques i gremial molt ben consertats. Aprés les trompetes, creu, religiosos y la vera creu, y devant de ella menestrils y quatre atxes.

Document 3

Pere SERRA Y POSTIUS; *Historia eclesiástica del Principado de Cataluña, principalmente en lo que pertenece a María Santísima*. En dotze volums. Biblioteca de la Universitat de Barcelona (BUB) Reserva. Manuscrit 186-198. Vol. 4, f. 171. V. 7, foli 20 i succ. Vol. 8, f. 197-199.

CONVENTO DE SERVITES EN BARCELONA

Año 1581. Fue el segundo [de] fundación, o por mejor decir rehedificación de la Sagrada Orden de los Siervos de María en estos Reynos de España, erigiendo el primer convento en la Ciudad de Barcelona.

Avía ya muy antes fundado esta Religión en España, empeçando por Portugal por los años 1372 pero al sobrevenir la Cisma que padeció la Iglesia por los años 1395, por no seguir a Bonifacio XIII a quien obedecía España, passaron los Servitas a Italia; y no bolvieron a este país hasta dicho año 1580. En aquellos pocos años que esta Religión de María SS. estuvo en España, floreció tanto que aunque no huviesse tenido sino un ilustre catalán que tuvo; él solo bastava a ilustrarle. Este fue el Padre Fray Fernando Violeta, natural de Barcelona, el qual por sus letras, virtud y relevantes prendas llegó a ser cardenal, cuya púrpura le vistió la Santidad de Eusebio IV, [en] año 1434.

Bolviendo a la segunda fundación, hallo en el Padre Fray Feliciano Melich, chronista de la Orden de los Servitas de la Provincia de España, en la historia que dexó manuscrita y está recondida en el archivo del convento de Servitas de Barcelona; que siendo general de toda la Orden de los Siervos de María el R. P. M. F. Jacobo Tavancio, queriendo propagar otra vez su Religión en España, embió fundadores para los Reynos de Portugal, Aragón y Valencia; los del reyno lucitano no lograron su deseado fin, pero si los de Valencia y Aragón, pues desembarcando en Barcelona los encomendó la Ciudad el convento y sagrado cuerpo de su patrona y tutelar, la virgen y mártyr Santa Madrona, sito en la montaña de Montjuique, el qual fue el primero que en esta segunda fundación dicha Orden Servita tuvo en España; cuyo principal fundador se llamava Fray Gregorio Espinosa, de nación aragonés; el qual con otros religiosos que con él vinieron tomó posesión de dicha casa de Santa Madrona a 10 de julio de 1581.

En esta memorable montaña vivieron los Siervos de María treynta y siete años menos tres días, pues a 9 de julio de 1618 baxaron de dicho convento a la Ciudad, para vivir como vivieron en un colegio que [en]

ella tenían, cuyo patrón era Sant Felipe, en la calle que entonces se llamava de Gingle y otrora dezimos Jutglar, desde donde despues de algunos años passaron al convento que hasta oy tienen, disponiéndolo assí la Virgen Santíssima, no sin raras particularidades, de la manera siguiente.

Vivían los Siervos de aquella Gran Reyna en la casa de San Felipe con muchas incomodidades, por ser muy angosta, quando cansado de seguir la guerra, con licència de su rey Felipe II (primero en Cataluña) se retiró a su patria Barcelona un famoso capitán llamado Don Monserrat Navarro, con intención de vivir más christianamente y acabar en ella con paz sus días. Avía adquirido con su valor y su espada alguna porción de dinero, y desseando emplear parte de él en alguna obra pía y santa lo encomandava a Dios y a la Virgen de quien era muy devoto. Siguiendo andava el buen cavallero las iglesias y capillas, conventos y sentuarios de dentro y fuera de Barcelona, desseoso de encontrar alguno de pobre o necesitado donde pudiesse luzir mejor su caridad; quando un día, passando delante de la Iglesia de San Felipe, oyó una campanilla como que tocava a Missa. Admirose de la seña porque en tal calle, aunque hijo de Barcelona, no sabía que huviesse iglesia, mayormente no viendo donde tocava la campanilla edificio que por lo exterior lo pareciesse, y assí preguntó a un hombre que de acaso passava por la calle que porqué tocavan en aquella casa o cortijo la campanilla y a que fin? A lo que le respondió que en aquella casa habitavan los Padres Servitas y tenían su iglesia y tocavan a Missa. Entró en aquella Navarro vio la pequeñés de la iglesia, la incomodidad del convento, la mansuedumbre de los Padres y en todo pobreza, en todo necesidad. Oyó con devoción Missa y en ella dio gracias a Dios de averle manifestado lo que buscava. Habló con los superiores y ofrecioles erigirles iglesia, fabricarles convento, todo en honra, gloria y título de la Virgen Santíssima [a] cuyo fin luego se compraron casas a la calle llamada de los Ángeles (es assí llamada por estar en ella un Convento de Religiosas Dominicás con título de Nuestra Señora de los Ángeles) la más vezina a la que tenían el convento de San Felipe; y aviendo convidado al Señor Obispo de Barcelona, Concelleres y Nobleza, puso aquel Ilustre Prelado la primera piedra de la iglesia [a] día 14 de junio de 1626.

Era entonces Obispo de Barcelona el Ilustrísimo Señor Don Juan Sentís, natural de Tortosa, quien despues con la Mitra fue virrey de esta Principado de Cataluña. Llamávanse los Concelleres de aquella Ciudad: Julio de Navel, Ciudadano Honrado; Gerónimo de Gaver, militar; Miguel Ximenes, ciudadano; Rafael Roure, mercader, y Galceran Sever Pedralbes, escrivano. Los nombres de los superiores Servitas con los quales se abocó el Cavallero Monserrat y ofreció su liberalidad y desseo eran: el R. P. M. Fra Francisco de la Caridad, provincial; el P. Fray Juan Duran, socio; y el R. P. M. Fray Matheo López, prior del Convento de San Felipe.

En la pequeña iglesia de este santo tenían aquellos Padres en un devoto altar una imagen de la Virgen María con título de Nuestra Señora del Buensuccesso, muy milagrosa, y por serlo tanto fundaron el convento nuevo baxo la invocación de la Virgen Buensuccesso, como hasta oy assí se nombre; y en Barcelona acostumbren llamar a estos Padres los Frayles del Buensuccesso. Esta santa imagen de la Reyna de los Ángeles después que se trasladó al nuevo convento se puso en uno de los armarios de la sacristia, y no se si acertaron, porqué con esto calmó mucho la devoción i sesaron los milagros.

Alegre y contentos, religiosos y fundador, empeçaron la fábrica de la iglesia; pero apenas se dava fin a una de las capilla particular, que es la que ahora sirve de iglesia, la qual se hazía para Capilla del Santissimo Sacramento, quando el demonio, cruel enemigo de todo bien, instigó a unos desalmados hombres para que hurtassen el dinero que tenía prevenido y destinado para la fábrica de la iglesia y convento el noble fundador. Executaron esta maldad un día de Corpus Domini, a la tarde, mientras fueron aver la processión todos los de su casa; y no solo el dinero sinó también las ricas alajas de plata y oro se llevaron sin que, por más diligencias se hizieron, pudiesen recobrar nada.

Sintió tanto el buen Cavallero Montserrate el urto del dinero que para el templo de María, y por morada de sus Siervos tenía prevenido, que en breve murió, siendo su tránsito a mejor vida a 16 de março de 1630. Yaze en dicha capilla o iglesia.

El citado chronista Melich, sacándolo de varios papeles de servicios que, difunto este cavallero, en su casa se hallaron, refiere prohezas suyas, obradas en mar y tierra, tales que de ellas trato y traygo en mi libro Prodigios y favores del Santissimo Sacramento en Cataluña, y otra en el libro Arbol de la vida plantado en el Principado de Cataluña. Por cuya raçón no los repito aquí.

Continuose la obra de la que por capilla Monserrat avía empeçado, haziéndola iglesia; pero no con tanta prisa que no durasse su fábrica hasta el año 1635, en el qual con asistencia del Señor Obispo de Barcelona, que lo era aún el mencionado Don Juan Sentís, los Excelentísimos Concellers y mucha nobleza, con la comunidad de la Parroquia de Nuestra Señora del Pino, en solemne y general profesión como la del Corpus Domini, se trasladó el Santissimo Sacramento desde la iglesia del colegio de San Felipe a la nueva de Nuestra Señora del Buensuccesso, llevando también en la processión aquella imagen de la Virgen de que se ha hecho ya mención por ser muy milagrosa. Cuya traslación de dicho Señor Sacramentado fue a 4 de março de dicho año 1635.

Document 4

Llicència per a la fundació de la Confraria de l'Hàbit a Barcelona.

Arxiu Diocesà de Barcelona. Registra *Communium* v. f. 229 (11-I-1619)

Nos Matthias Amell, V. G. D. canonicus ecclesiæ Barcinone michi spiritualibus etc. A tots los seus faels cristians tant homens com dones. Salut en lo Señor qui és verdadera salut. Lo Santíssim y Beatíssim Pare Nostre Paulo Quint en Hiesucrist la Iglesia de Déu benaventuradament regint que en aquella regnant, desitjant facilitar lo camí del cel y per a que los faels cristians pugan gosar de la eterna gloria de aquell, ab ses lletres aplicques o bulles ab les solites y acostumades solemnitats segons lo stil de la cort romana y cancellaria aplica despatxades, dadas en Roma sots lo anell del pescador a denou de fabrer mil sis cents y set de son pontificat any segon, ha instituida e eregida una perpetua confraria sots nom i protecció de Nostra Sra. del Bon succés en lo convent de los frares Servites de Nostra Sra. situat al carrer qui va als Àngels o Peu de la Creu que estaven en Santa Madrona, dotant a dita confraria y als quis serviran y aggregaran en aquella de moltes indulgencias plenarias, remissions de peccats y altres gratias, en ditas lletres aplicques concedides. Com per la salut de les animes convinga que un thesor com aquesta confraria no estiga amagat fins que tot lo mon lo sapia: perçó, notificant a tot lo poble cristià dita confraria, los exortam en lo Señor que se sforsen en aggregarse y scriures en aquella, confiats que seguint lo que Sa Sanctedat ab ses lletres mana y ordena se fassa alcançaran la gratia del cel per la qual son criats, manant en virtut de obedientia a tots y sengles domers, rectors, vicaris perpetuos y qualsevol altres curats que las presents publiquen per ses iglesies ab alta y intelligible veu al poble quant será congregat per als divinals officis. En testimoni de tot lo qual avem manat despatxar les presents per lo notari, ferma devall scrit de ma nostra, firmades y ab impressió de sagell de dit Señor Bisbe roborades, dades en Barcelona a onze del mes de janer de mil sis cents y denou.

